

ROCK YOUR SELF-ESTEEM!

Het verslag over de module ontwikkelt voor Zuid-Afrikaanse leraren om licht verstandelijk beperkte jongeren uit de townships in de leeftijd van 12-15 jaar te helpen om meer zelfvertrouwen te krijgen doormiddel van muziek.

Productverslag

Jonina Gervink, 1603052
Bettine van der Sluis, 1601547
09-06-2015, Amersfoort
Consulent Diane Kelderman
Hogeschool Utrecht te Amersfoort

"Music is the salvation of my people. Just as music fuelled the resistance to apartheid, it continues to sing out for freedom and justice, providing a soundtrack to everyday lives."
Nelson Mandela

Studenten: Jonina Gervink & Bettine van der Sluis
Studentenummers: 1603052, 1601547
Opleiding: Creatieve Therapie Muziek
School: Hogeschool Utrecht, Amersfoort

Consulent: Diane Kelderman
1^e beoordelaar: Han Kurstjens
2^e beoordelaar: Liesbeth Menken

Afstudeeropdracht: Praktijk Gericht Onderzoek met focus op het *product*
Document: Productverslag
Datum: 09-06-2015 – *eerste gelegenheid*

Samenvatting (Nederlands)

Het inventariserend onderzoek met de vraag: *“Hoe kan het zelfvertrouwen van een jongeren met een Licht Verstandelijke Beperking in de leeftijd van 12-15 jaar uit de townships van Zuid-Afrika worden vergroot door middel van muziek-agogische activiteiten uitgevoerd door basisschooldocenten?”*, heeft het volgende antwoord opgeleverd: Docenten kunnen muziek-agogische activiteiten toepassen, mits deze geschreven zijn door professionals (muziektherapeuten), de juiste houding wordt aangenomen en er rekening is gehouden met de omgeving van de jongere en zijn beperkingen.

Met alle verzamelde gegevens uit het onderzoek is het eerste concept van de module voor docenten ontwikkeld. Om een inhoudelijk goede en gebruiksvriendelijke module te ontwikkelen is er feedback gevraagd aan drie evaluatiegroepen. De ervaringsdeskundigen omtrent muziektherapie met LVB cliënten, muziektherapie in townships en het ontwerpen van muziek-agogische activiteiten; de productdoelgroep: de docenten van Happydale Special School en de buitenstaanders met een andere, frisse kijk, gezien hun niet directe betrokkenheid omtrent het onderwerp. De verkregen feedback is verwerkt in het definitieve eindproduct: een module die makkelijk hanteerbaar is voor muzikale en amuzikale docenten. Het doel van de module is het werken aan zelfvertrouwen bij jongeren uit de townships met een LVB tussen de 12 en 15 jaar. De module bestaat uit een twaalf-weeken muzikaal lesprogramma, waarbij een duidelijke opbouw is van de muziekactiviteiten. Er wordt toegewerkt naar een eindconcert en er is een wekelijkse terugkoppeling naar het thuisfront van de leerling om zo de omgeving te betrekken in het proces. Zelfvertrouwen is hierbij onderverdeeld in vier subdoelen: ik-besef, emoties uiten en reguleren, samenwerken en succeservaringen.

Summary (English)

The conclusion on the research: *“Can the self-esteem of learners in the age of 12-15 years old who are mild mentally challenged be increased by musical activities given by the teachers of the school?”* is that teachers can apply musical activities to reach this goal, if the musical activities are written by professionals (music therapists). The teacher has a positive attitude which is important by working on self-esteem, and the environment and disabilities of the learner should be taken into account.

Herewith a concept module is designed. To make a suitable module there are feedback groups formed: The experts, working with the target group mild mentally challenged, music in the low-income areas of South-Africa and designing musical lessons for those youth; South-African teachers, since the module is written for teachers to use and outsiders not directly involved with the module. This way feedback is given from different points of view. The feedback has been incorporated into the final product: a module that is easy to use for (non) musical teachers. The module is designed for learners from 12–15 year who are mild mentally challenged, living in low- income areas in South- Africa to increase their self- esteem. Self-esteem is hereby divided into four sub goals: self-consciousness, expressing and regulating emotions, collaborating and success experiences.

The module consist of a twelve-week musical program with different musical activities, were also the parents/caregivers of the learners are involved. In the module you work towards a concert for friends and family.

Inhoudsopgave

Onderdeel:	Pagina:
Inleiding	p. 7
1. Verantwoording eindproduct	p. 8
1.1. Kenmerken LVB	p. 8
1.1.1. Sociaal aanpassingsvermogen	p. 8
1.1.2. Concentratie	p. 9
1.2. Muziekactiviteiten voor het verkrijgen van zelfvertrouwen	p. 9
1.2.1. Stemgebruik en ik-besef	p. 9
1.2.2. Creëren van succeservaringen	p. 10
1.2.3. Samenwerken	p. 11
1.2.4. Emotieregulatie en het uiten van emoties	p. 12
1.3. Township-specifiek	p. 13
1.3.1. Hechtingsproblematiek en de omgeving	p. 13
1.3.2. Etnomusicologie	p. 14
1.4. Muziek agogie	p. 14
1.5. Houding van de docenten	p. 15
1.5.1. Bieden van structuur	p. 15
1.5.2. Feedback	p. 15
1.5.3. Humor	p. 16
1.5.4. Inspelen op de interesses	p. 17
2. Inhoud product	p. 17
2.1. Verantwoording module	p. 17
2.1.1. Presentatievorm	p. 17
2.1.2. Relevantie voor de doelgroep	p. 18
2.2. Concrete beschrijving van de module	p. 19
2.2.1. Voorkant	p. 19
2.2.2. Inhoudsopgave (<i>content</i>)	p. 20
2.2.3. Voorwoord (<i>forword</i>)	p. 20
2.2.4. Doelen en randvoorwaarden (<i>goals and preconditions</i>)	p. 20
2.2.5. Leeswijzer (<i>reading guide</i>)	p. 20
2.2.6. Gezamenlijke kick-off (<i>Let's start the music!</i>)	p. 21
2.2.7. Weekprogramma	p. 21
2.2.8. Brief voor ouders/verzorgers (<i>letter for the parents</i>)	p. 22
2.2.9. Muziekinstrumenten (<i>musical instruments</i>)	p. 22
2.2.10. Concert (<i>concert</i>)	p. 22
2.2.11. Concentratie-activiteiten (<i>concentration-snacks</i>)	p. 23
2.2.12. Over de schrijvers (<i>about the writers</i>)	p. 23
2.2.12. Tracks van de cd	p. 23
2.2.13. Werkbladen (<i>worksheets</i>)	p. 23
2.2.14. Achterkant	p. 23
2.2.16 Feedbackformulier	p. 23
2.2.17. Checklist	p. 23
3. Evaluatiegroep en evaluatiecriteria	p. 25
3.1. Ervaringsdeskundigen	p. 25
3.2. Productdoelgroep	p. 26
3.3. Buitenstaanders	p. 26
3.4. Vorm van informatieverzameling	p. 27
3.4.1. Inhoud	p. 27

3.4.2. Aantrekkelijkheid	p. 27
3.4.3. Gebruiksvriendelijkheid	p. 27
4. Verkregen feedback	p. 29
4.1. Feedback met betrekking tot de inhoud	p. 29
4.1.1. De titels	p. 29
4.1.2. Het voorwoord	p. 29
4.1.3. Doelen en randvoorwaarden	p. 29
4.1.4. Weekprogramma	p. 29
4.1.5. Brief voor de ouders/verzorgers	p. 30
4.1.6. Het betrekken van de ouder/verzorgers	p. 30
4.1.7. Het geven van feedback	p. 30
4.1.8. Het gebruiken van de zelfgemaakte instrumenten	p. 30
4.1.9. Compleetheid teksten	p. 31
4.2. Feedback met betrekking tot de aantrekkelijkheid	p. 31
4.2.1. Praktische tips met betrekking tot de lay-out	p. 31
4.3. Feedback met betrekking tot de gebruiksvriendelijkheid	p. 32
4.3.1. Vertaling	p. 32
4.3.2. De module toepassen	p. 33
4.4. Extra feedbackpunten	p. 33
5. HBO-criteria	p. 34
6. Aanbevelingen	p. 36
Bronnenlijst	p. 38
Bijlagen	p. 40
1. Evaluatieformulieren	p. 41
2. Bekende Zuid-Afrikaanse liederen	p. 68
3. Voorbeelden illustraties	p. 74
4. Eindlied	p. 75

Inleiding

In dit productverslag wordt de totstandkoming van het product *Rock Your Self-Esteem!* beschreven. Dit is een vervolg op het afstudeeronderzoek dat Gervink en Van der Sluis (in het vervolg de ontwikkelaars genoemd) voor deze module hebben gedaan. Voor het inventariserend afstudeeronderzoek aan de Hogeschool Utrecht te Amersfoort hebben zij onderzocht op welke wijze docenten uit Zuid-Afrika muziek kunnen toepassen om het zelfvertrouwen van jongeren te vergroten, in de leeftijd van 12-15 jaar met een Licht Verstandelijke Beperking (LVB) uit de *townships* (Zuid-Afrikaanse sloppenwijken). Uit dit onderzoek kwam naar voren dat er door middel van muziek, toegepast in de vorm van verschillende muziekactiviteiten, te werken valt aan het zelfvertrouwen bij jongeren met een LVB door docenten. Echter, dit is wel verbonden aan richtlijnen, gezien de omstandigheden in de *townships* en de muzikale kennis van de docenten.

De module *Rock Your Self-Esteem!* kan dan ook worden toegepast door docenten die werkzaam zijn met jongeren met een LVB van 12 tot 15 jaar op scholen in het speciaal onderwijs gesitueerd in de *townships* van Zuid-Afrika. De module is zo ontwikkeld dat deze gebruiksvriendelijk is voor zowel muzikale als amuzikale docenten. Het doel van deze module is het vergroten van het zelfvertrouwen van de jongeren van 12-15 jaar met een Licht Verstandelijke Beperking. Hier wordt aan gewerkt in een twaalf weken durend muzikaal lesprogramma, waarbij afsluitend een concert wordt georganiseerd. Bij dit alles worden de ouders/verzorgers van de leerlingen ook betrokken.

In dit productverslag wordt beschreven op welke wijze het afstudeeronderzoek verband houdt met het product. Er wordt duidelijk ingegaan op de resultaten uit het onderzoek en de toepassing hiervan op de module. De focus van het afstuderen ligt voor de ontwikkelaars op het product. Hiervoor hebben zij gekozen, vanwege het feit dat er veel informatie verzameld was in de tijd dat de onderzoekers in Zuid-Afrika waren op Happydale Special School. Met andere woorden: er was al deels onderzoek gedaan. Een concreet product, uiteraard naar aanleiding van een gedegen onderzoek, was hierdoor belangrijker. Dit voorzag meer in de behoeften van de docenten uit Zuid-Afrika. Gezien de doelgroep waarvoor het product is ontwikkeld, is de gebruiksvriendelijkheid en bruikbaarheid met name van belang bij de ontwikkeling.

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 gaat in op de verantwoording van het eindproduct. Hierbij wordt continu teruggekoppeld naar het onderzoek. Vervolgens presenteert hoofdstuk 2 de inhoud van het eindproduct. Het concrete, tastbare eindproduct is echter los toegevoegd. De evaluatiegroep en de evaluatiecriteria wordt beschreven in hoofdstuk 3, waarbij er wordt ingegaan hoe de evaluatie heeft plaatsgevonden en wie heeft geëvalueerd. Als vervolg hierop staat in hoofdstuk 4 beschreven welke feedback er naar voren gekomen is uit de evaluatie. De toepassing van de HBO-criteria worden verduidelijkt in hoofdstuk 5. Hoofdstuk 6 bevat de aanbevelingen. Deze aanbevelingen doen de onderzoekers naar aanleiding van het beschreven product. Het volgende onderdeel geeft de gebruikte bronnen weer. Tot slot sluit dit onderzoek af met de bijlagen. Hierin zijn onder andere de evaluatieformulieren weergegeven en enkele verhelderende bijlagen, zoals Zuid-Afrikaanse liederen en gebruikte illustraties uit de module.

In dit verslag is gekozen om 'hij' te gebruiken, in plaats van 'hij of zij'. Dit is gedaan om de leesbaarheid van het verslag te vergroten. Echter, voor hij kan ook zij worden gelezen. Daarnaast wordt Licht Verstandelijke Beperking weergegeven met de afkorting LVB. Happydale Special School wordt weergegeven met Happydale.

1. Verantwoording eindproduct

Het eindproduct is ontstaan uit de aanbevelingen die zijn voortgekomen uit het onderzoek. In de aanbevelingen van het onderzoek werd weergegeven dat een module of handleiding voor de docenten uit de townships van Zuid-Afrika een goed middel zou zijn om te werken aan zelfvertrouwen van jongeren met een LVB in de leeftijd van 12-15 jaar. In dit hoofdstuk wordt beschreven welke verbanden precies zijn gelegd tussen het eindproduct en het onderzoek.

Bij de samenstelling zijn afwegingen gemaakt die gebaseerd zijn op verschillende theoretische uitgangspunten, voortgekomen uit het onderzoeksverslag van de ontwikkelaars. Als sociaal professionele ontwikkelaars is het van belang om bestaande kennis (de eigen bevindingen en opgedane kennis) te combineren met nieuwe kennis. In dit hoofdstuk wordt ingezoomd op de belangrijkste afwegingen en de bijbehorende theoretische onderbouwing. Dit wordt gedaan door kort de theoretische bevindingen te vermelden en vervolgens de toepassing hiervan te beschrijven. Bij sommige theoretische uitgangspunten vonden de ontwikkelaars het van belang om verdieping door nieuwe kennis te zoeken om zo tot een betere toepassingsmogelijkheid te komen. Ook vonden zij dit van belang, vanwege hun lerende professionele houding. Na het doen van onderzoek hebben de onderzoekers getracht nog een diepere laag te zoeken, waarbij bestaande kennis met nieuwe kennis werd vermeerderd.

1.1. Kenmerken LVB

Jongeren met een LVB, gekenmerkt door een laag IQ, verschillen op verschillende punten van jongeren met een normaal IQ. Hierdoor is het van belang dat bij het opstellen en uitvoeren van muziekactiviteiten, rekening wordt gehouden met bepaalde zaken.

1.1.1. Sociale aanpassingsvermogen

Theorie uit onderzoeksverslag

Het sociale aanpassingsvermogen van jongeren met een LVB is lager dan dat van een jongere met een normaal IQ. Dit houdt in dat een jongere met een LVB meer moeite heeft met het zich aanpassen in sociale situaties. Dit komt mede door het vertraagde werkgeheugen (De Beer, 2011).

In het werken in groepen is het beperkte sociale aanpassingsvermogen een belangrijk aspect om rekening mee te houden. Een groep van jongeren met een LVB kan samenwerken, mits de houding van de docent goed is. (Zie hiervoor *paragraaf 1.5.*).

Verdieping

Een beperkt sociaal aanpassingsvermogen wordt onder andere teruggezien in het slecht uiten en reguleren van emoties en het hebben van weinig ik-besef (De Beer, 2011; Zoon, 2013A). De omgang met deze aspecten wordt besproken in *paragraaf 1.2.*. Ook is het door het beperkte sociale aanpassingsvermogen vaak het geval dat de jongere geen groot sociaal netwerk heeft. Het betrekken van de omgeving is dus van belang, waar over gesproken wordt in *paragraaf 1.3.1.* hebben van een lage concentratie is ook een groot aspect. Deze wordt apart besproken in *paragraaf 1.1.2.*

Bij het sociale aanpassingsvermogen van jongeren met een LVB is het taalbegrip en het taalgebruik slechter ontwikkeld dan bij een jongeren zonder een LVB (Zoon, 2013B). Docenten kunnen hierop inspelen door duidelijk en kernachtig zijn. Mogelijk is er visuele ondersteuning nodig. Dit houdt in dat dingen worden voorgedaan of laten zien tijdens de uitleg (Zoon, 2013B).

Toepassing

In de module worden tips gegeven voor docenten betreffende hun houding, handelen en hun manier van feedback geven aan de jongeren. Ook zijn er werkbladen toegevoegd in de module, die sommige activiteiten duidelijker maken met afbeeldingen.

1.1.2. Concentratie

Theorie uit onderzoeksverslag

In een onderzoek is naar voren gekomen dat jongeren met een LVB moeite hebben met concentreren (Zoon, 2013A). Ze hebben moeite met het scheiden van hoofd- en bijzaken en het structureren van informatie. Bij het werken met jongeren met een LVB, is het van belang dat er rekening wordt gehouden met deze korte concentratie.

Verdieping

Het rekening houden met de concentratie in de muziek werkt op twee manieren. In eerste instantie is het belangrijk dat muziekactiviteiten niet te lang duren. Ze moeten kort en uitnodigend zijn. Daarnaast moeten de activiteiten worden gestructureerd en moet er sturing worden gegeven door de docenten (Zoon, 2013B).

Anderzijds, muziek kan ook zorgen voor concentratie. Dit komt omdat tijdens het muziek maken meerdere zintuigen tegelijk worden aangesproken. Er moet tegelijkertijd worden gespeeld, geluisterd en gekeken. Dit zorgt ervoor dat je ongemerkt oefent met concentratie. Ook wordt de sensorische integratie versterkt. Dit houdt in dat de verwerking van prikkels beter wordt (Bom, 2007). Het belang hiervan is dat het richten van de aandacht op specifieke zaken (bijvoorbeeld de lesstof) en het opnemen van informatie verbeterd wordt (Rengenhart, 2009).

Toepassing

In de module is het aspect concentratie meegenomen op twee manieren. Allereerst is er bij het maken van de lesstof, gekeken of er voldoende structurering is en of de activiteiten uitnodigend zijn. Ook duren de muziek activiteiten niet te lang, zodat de leerlingen zich niet te lang hoeven concentreren. Tot slot zijn er speciale activiteiten toegevoegd, de zogenaamde '*concentration snacks*' om de leerlingen als het ware wakker te schudden; bij de les te roepen. Aangezien muziek zorgt voor concentratie en alertheid, zijn deze korte muzikale activiteiten toegevoegd (die omstreeks vijf minuten duren) om de aandacht van de klas te trekken, wanneer deze er niet meer is. Deze kunnen ook tussendoor in de reguliere lessen worden gebruikt.

1.2. Muziekactiviteiten voor het verkrijgen van zelfvertrouwen

In de module wordt er aan zelfvertrouwen gewerkt, door middel van vier subcategorieën. De subcategorieën zijn achtereenvolgens: 'stemgebruik en ik-besef', 'succeservaringen creëren', 'samenwerken' en 'emoties uiten en emoties reguleren'. In het onderzoek is bekeken welke muziekactiviteiten geschikt zijn om het zelfvertrouwen van jongeren met een LVB te verbeteren. Uit dit onderzoek zijn verschillende muziekactiviteiten naar voren gekomen. De vier subcategorieën worden hieronder toegelicht.

1.2.1. Stemgebruik en ik-besef

Theorie uit onderzoeksverslag

Eén van de nevendoelen bij het werken aan zelfvertrouwen is het verbeteren van het ik-besef (Esbach, Hensen-Cornelissen, Van 't Hof & Van der Staaij, 2006). Muzikaal gezien kan dit doormiddel van het gebruiken van de stem. Het stimuleren van de stem is belangrijk, omdat jongeren met gebrek aan zelfvertrouwen vaak moeite hebben met het gebruiken van hun stem (Esbach et al, 2006). Bruscia (1987) gebruikt hiervoor de muzikale techniek 'uitvergroten'. Deze techniek gaat in op het uitvergroten van muzikale expressies. Een voorbeeld hiervan is klankgebruik. Een klank, bijvoorbeeld 'oehoe', kan worden uitvergroot door het met meerdere mensen na te zingen, harder te zingen, door een microfoon te zingen etc. Ook *nonsense-songs* helpen bij het verbeteren van het ik-besef. Dit zijn liedjes die bestaan uit klanken, geen woorden (Ott, 2015; Esbach et al., 2006). *Nonsense-songs* zijn geschikt om in te zetten, omdat deze laagdrempelig zijn. Het is niet nodig om taalkundig bekwaam te zijn om deze liedjes te gebruiken en er hoeven ook geen teksten worden onthouden.

Verdieping

Onderzoek liet zien dat stemgebruik goed is voor het creëren van het ik-besef. In de muziek gebeurt stemgebruik vaak door middel van zingen of rappen. Het verband tussen het ik-besef en zingen, wordt

duidelijk gemaakt, wanneer men de functies van muziek onderzoekt.

Eén van deze functies is 'analogie'. Analogie houdt in dat er een overeenkomst is tussen het muzikale spel van de jongere en zijn gedrag in het dagelijks leven. "De muziek van de cliënt gaat niet 'over wat anders', maar laat 'live' horen hoe de cliënt is en handelt. Hierdoor is het mogelijk te verinnerlijken wat in de muziek klinkt en dit transporteren naar andere modaliteiten van het leven" (Kurstjens & Baerends, p.142, 2006). Wanneer je zingt, is er dus een directe lijn met de verklanking van je binnenste. Dit werkt twee kanten op: enerzijds wordt het voor de omgeving duidelijk hoe de degene die zingt zich voelt (Kurstjens & Baerends, 2006.), anderzijds leer je met zingen je emoties uiten en leer je dat je stem gehoord mag worden. Dit creëert zelfvertrouwen.

Er is veel onderzoek gedaan naar rapmuziek en het verbeteren van zelfvertrouwen. Bij een actieve vorm van muziektherapie, dat wil zeggen het zelf actief bezig gaan met muziek maken, blijkt dat het schrijven en opzeggen van raps een therapeutisch effect heeft voor het zelfvertrouwen. Dit heeft te maken met het uiten van emoties in de muziek (waarbij weer sprake is van de tweewerking van analogie) en het uitvoeren van een eigen gemaakt product; de rap (Travis Jr., 2012).

Toepassing

Vanzelfsprekend heeft het gebruiken van de stem (zingen en rappen) een grote rol in de ontwikkelde module. Zowel het zingen, als het rappen komt aan bod en hierbij wordt ook rekening gehouden met de verschillende therapeutische toepassingseffecten. Zo komt het gebruik van *nonsense-songs* aan bod, waarbij ook gebruik wordt gemaakt van het uitvergroten van klanken. Dit wordt gedaan door bijvoorbeeld één jongere iets te laten zingen en de rest van de groep het vervolgens na te laten zingen. Op deze manier komt de klank veel harder terug.

Ook het schrijven van een rap en de uitvoering hiervan wordt toegepast in de module.

1.2.2. Creëren van succeservaringen

Theorie uit onderzoeksverslag

Een belangrijk onderdeel, wat terugkomt in verschillende onderzoeken die gaan over het verbeteren van zelfvertrouwen, is het creëren van succeservaringen (Ott 2011; persoonlijke communicatie M. De Witte, 30 april, 2015). Ott (2011) noemt deze succeservaringen 'positieve muzikale ervaringen'. In het onderzoeksverslag zijn vier voorwaarden beschreven, waardoor een positieve muzikale ervaring tot stand komt:

- Een muziekactiviteit moet de jongere zijn interesse trekken;
- De muziek die een jongere produceert moet een jongere behagen. Dat wil zeggen dat een jongere moet kunnen ervaren, dat wat hij musiceert mooi klinkt. Ook Esbach et al. (2006) beamen dit;
- De muziekactiviteit moet op dusdanige wijze zijn aangeboden dat een succesvolle ervaring verzekerd is;
- Als tijdens de muziekactiviteit blijkt dat het toch te moeilijk is, kan de muziekactiviteit direct worden aangepast.

Ook is ondervonden, dat het opvoeren van een eindproduct goed is om succes te ervaren. Te denken valt hierbij aan een eindconcert. Hierbij is het van belang dat de jongere zelf leiding ervaart en zichzelf creatief kan uiten (Persoonlijke communicatie, H. Notermanns, 22 april, 2015; persoonlijke communicatie, C. Joubert, 1 april, 2015; participerende observaties Gervink en Van der Sluis, 2014).

Verdieping

Er is onderzocht op welke wijze de vier punten, die terugkomen in de theorie, kunnen worden toegepast in een module voor docenten die werken met jongeren van 12-15 jaar met een LVB.

Het trekken van de interesse: H. Notermanns (persoonlijke communicatie, 22 april, 2015) vertelde dat het trekken van de interesse kan door aan te sluiten bij de beleavingswereld van de jongere. C. Joubert (persoonlijke communicatie, 1 april, 2015) vertelde dat je hierbij ook rekening houdt met de etnomusicologie. Dit betekent dat je kijkt naar de muzikale voorkeuren van een cultuur en kijkt welke waarde muziek heeft voor een cultuur. De *townships* bestaan uit verschillende culturen, zoals de Xhosa's, Zulu's etc. Tussen hen zijn veel verschillen, maar er zijn ook overeenkomsten, gezien

bijvoorbeeld hun muzikale voorkeur voor ritme-gebruik. (Persoonlijke communicatie, C. Joubert, 1 april, 2015). Daarnaast wordt ritme vaak ingezet als communicatiemiddel: vragen en antwoorden worden door middel van ritmes uitgespeeld (Manson, 2014). Ook zijn er liederen die iedereen kent. Voorbeelden van deze liederen zijn 'Shosholozza' en 'Waka Waka'. In *bijlage 2* staat een selectie van deze liederen weergegeven (met songtekst).

Behagen: Een jongere behagen, kan je doen door ervoor te zorgen dat een muziekinstrument een mooi geluid produceert. Kies dus geen viool, die veel oefening vergt, maar bijvoorbeeld een gitaar in een open-D-stemming. Deze klinkt altijd goed, wat de speler ook doet (Esbach et al., 2006).

Succesvolle ervaring en aanpassen waar nodig: Het direct aanpassen van een muziekactiviteit heeft met name te maken met de houding van de docent. Deze houding wordt besproken in *paragraaf 1.5*. Aanpassen van de activiteit is belangrijk, gezien het onmogelijk is een succeservaring te halen als een muziekactiviteit te moeilijk is voor de jongere.

De ontwikkelaars hebben naar aanleiding van het opgezette project op Happydale ondervonden dat het maken een eindproduct, ook leidt tot een succeservaring. Bijvoorbeeld: een eindconcert, waarbij iedereen voor een publiek presenteert welke muzikale talenten en vaardigheden hij bezit. Ook Travis Jr. (2012) beaamt dit, wanneer hij vertelt over het opvoeren van een rap. Specifiek aan het uitvoeren van een eigen geschreven lied, is dat hierbij ook de persoonlijke verklanking van de ziel speelt. Je laat iemand anders delen in je gevoelens (Travis Jr., 2012).

Toepassingen

In *bijlage 2* wordt verwezen naar algemeen bekende liederen in Zuid-Afrika. Deze zullen worden toegepast in de module. Hierop worden variaties gemaakt, bijvoorbeeld: verschillende ritmes, nieuwe teksten etc. Op deze wijze wordt er aansluiting gezocht bij de beleavingswereld van de jongere. De jongere krijgt ook zelf invulling (bijvoorbeeld door het bedenken van een lied/rap, een *nonsense-song* etc.).

Er wordt rekening gehouden met het 'behagen van de jongere'. Dit wordt gedaan door rekening te houden met de instrumenten die worden ingezet. Zo worden er geen instrumenten gebruikt die niet direct een 'fijn' geluid produceren. In de module wordt uitgelegd, hoe de verschillende instrumenten bespeelt horen te worden. Op deze wijze kan de docent zich hierin verdiepen en kan hij dit ook overdragen aan de jongeren.

Het concert dat in de ontwikkelde module het eindproduct is, neemt een centrale rol in de module in. Er wordt op spelende wijze toegewerkt naar verschillende muzikale eindproducten, bedacht door de jongeren. Deze kunnen worden opgevoerd tijdens het eindconcert.

Ook is er gekozen om verschillende moeilijkheidsgraden in de module op te nemen. Op deze manier kan de docent de activiteiten meteen aanpassen, wat weer kan leiden tot een succeservaring.

1.2.3. Samenwerken

Theorie uit onderzoeksverslag

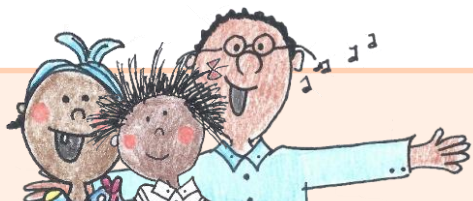
De ontwikkelaars hebben geconcludeerd, naar aanleiding van het opgezette project op Happydale, dat het samenwerken van essentieel belang is, wanneer wordt gewerkt aan zelfvertrouwen. Met name het geven en ontvangen van feedback, is hierbij een cruciaal onderdeel. Samenwerken kan op verschillende manieren zelfvertrouwen verbeteren:

- Samen werken aan een dans/lied etc. en dit uitvoeren: Het samen bedenken van een dans

(bijvoorbeeld), waarbij elk individu iets persoonlijk heeft bij te dragen, wekt zelfvertrouwen op. Ook wanneer dit vervolgens uitgevoerd wordt door en voor anderen.

- Om de beurt de leiding nemen binnen een groep: Leiding nemen over een groep, werkt bij aan het creëren van zelfvertrouwen. Wanneer een groep luistert en reageert op je handelingen, wekt dit een gevoel van zelfvertrouwen op. Je kan iets bijdragen aan een groter geheel (participerende observaties Gervink en Van der Sluis, 2014).

- Feedback geven en ontvangen: Wanneer de groep elkaar positieve feedback geeft en elkaar

complimenteert en respecteert, zorgt dit voor zelfvertrouwen. Positieve waardering en opbouwende kritiek, zorgt ervoor dat de ontvanger van de feedback zich gewaardeerd en serieus genomen voelt (participerende observaties Gervink en Van der Sluis, 2014).

Toepassing

De module **Rock Your Self-Esteem!** is speciaal geschreven voor het werken met groepen jongeren. Alle activiteiten zijn dan ook gericht op het werken in groepen. Samenwerken is dus een groot aspect. Daarbij wordt ook het leiding nemen, feedback geven en ontvangen en het samen iets bedenken en uitvoeren meegenomen. Dit alles draagt ertoe bij dat het zelfvertrouwen wordt verbeterd.

1.2.4. Emotieregulatie en het uiten van emoties

Theorie uit onderzoeksverslag

Het goed kunnen uiten van emoties en het goed begrijpen van je eigen emoties, zijn essentieel bij het ontwikkelen van zelfvertrouwen. Aan emotieregulatie (het hanteren en controleren van emoties) is te werken door middel van muziek. M. de Witte (persoonlijke communicatie, 30 april, 2015) vertelde dat ze gebruik maakte van muzikale parameters, om hieraan te werken. Het spelen van hard/zacht, snel/langzaam en dergelijke muzikale parameters zijn voorbeelden van het werken aan emotieregulatie en het begrijpen van deze regulatie. De werking hiervan is als volgt: tussen blij en boos, maar ook tussen boos en woedend, zitten veel emoties in. Deze emoties registreren jongeren met een LVB vaak niet. Muzikale parameters geven dit inzicht, door bijvoorbeeld van zacht naar hard te spelen. Hier zit immers ook een opbouw in. Melodisch werken, wat na het werken met ritme gebeurt, zorgt voor het toevoegen van emoties aan de muzikale parameters. Klank is verbonden met emoties.

Verdieping

Hegi (2010) beschrijft in het componentenschema de werking van de verschillende muzikale parameters. (Het componentenschema is een schema dat bestaat uit verschillende muzikale componenten, zoals ritme, dynamiek, melodie etc. Door te letten op deze aspecten kunnen cliënten worden geobserveerd.) Ritme wordt hierbij beschreven als een component dat te maken heeft met polariteiten, zoals beweging- rust. Dit sluit aan bij wat M. De Witte zegt over ritme (persoonlijke communicatie, 30 april, 2015). Het kan helpen bij het inzicht geven tussen verschillen en tussen polariteiten. Melodie is de uitdrukking van een mening/overtuiging of een geschiedenis. Het geeft individualiteit weer. Dit sluit ook aan bij de analogie (Smeijsters, 2006), die muziek als de verklanking van het binnenste ziet.

Esbach et al. (2006) beschrijven dat het uiten en het reguleren van emoties één van de veelgehoorde behandelingsdoelen is bij het werken met mensen met een LVB. Hierbij beschrijven zij ook dat de muzikale parameters moeten worden ingezet. Muziek is daarnaast een veilig kader waarin emoties kunnen worden geuit.

Toepassing

Ritme en melodie zijn twee onderdelen, die beiden voorkomen in de module. Echter, eerst wordt er (voornamelijk) ingezoomd op ritme, voordat er echt met melodieën wordt gewerkt. Hierdoor wordt er eerst gewerkt aan de emotieregulatie door middel van de muzikale parameters. Vervolgens wordt er uiting gegeven aan het individu met zijn emoties, wat van groot belang is bij het werken aan zelfvertrouwen.

1.3. Township-specifiek

Uit het onderzoek is naar voren gekomen, dat het werken met jongeren uit de *townships* extra aandachtspunten verdient. De Europese methoden voor het werken aan zelfvertrouwen bij jongeren met een LVB is niet inzetbaar bij deze jongeren, vanwege verschillende factoren. Enkele zaken zijn dan ook belangrijk om in acht te houden, deze worden hieronder besproken.

1.3.1. Hechtingsproblematiek en de omgeving

Theorie uit onderzoeksverslag

Specifiek voor de jongeren uit de *townships* is de hechtingsproblematiek, waarmee zij vaak te kampen hebben. Deze komt voort uit het feit dat de jongeren vaak geen omgeving hebben die hen steunt. Veel jongeren worden niet opgevoed door beide ouders of de ouders geven niet de aandacht aan de jongere, die hij nodig heeft (Cooper et al, 2009). Hierdoor ontstaan hechtingsproblemen, die uiteindelijk weer leiden tot weinig zelfvertrouwen. Onderzoek heeft laten zien dat het wel mogelijk is om op latere leeftijd aan hechtingsproblematiek te werken (als onderdeel van zelfvertrouwen). Een ander belangrijk vermeldingspunt is dat jongeren uit de *townships* vaak met meerdere problematieken te kampen hebben (C. Joubert, persoonlijke communicatie, 1 april, 2015). Zelfvertrouwen staat nooit op zichzelf. Door de onveilige, onstabiele omgeving komt het vaak voor dat je naast zelfvertrouwen, ook werkt aan, bijvoorbeeld, het uiten van emoties en emotieregulatie (zie *paragraaf 1.2.4.*).

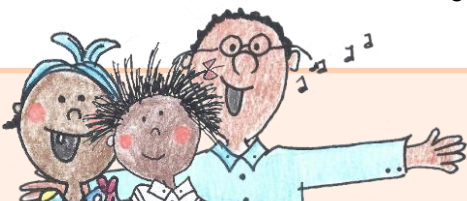
Pavlicevic (2004) geeft aan dat muziek ervoor zorgt dat het kind (de jongere) niet alleen maar zijn 'getraumatiseerde' kant laat zien. Muziek zorgt ervoor dat de jongere zelf werkt aan zijn 'genezing', in dit geval het verbeteren van zelfvertrouwen. De ouders moeten echter wel meewerken aan het zelfvertrouwen, om het doel te bereiken. Dit kan door de ouders actief te betrekken, wat bijvoorbeeld ook gebeurt bij de *Community Music Therapy* (Wood, Verney & Atkinson, 2004). Hierbij worden de ouders (en de overige omgeving) actief ingezet om te werken aan het zelfvertrouwen van de jongeren. De ontwikkelaars van deze module hebben dit zelf toegepast gedurende hun tijd op Happydale door een eindconcert te organiseren, waarbij de ouders/verzorgers uitgenodigd waren. Dit zagen zij als een minimale wijze van betrekking van de omgeving.

Verdieping

Het betrekken van de ouders/verzorgers door hen uit te nodigen bij een eindconcert, is een minimale wijze van betrekking. Het zal goed zijn wanneer er een structurele betrekking van de ouders is, gedurende het werken van zelfvertrouwen. Volgens De Wit, Moonen en Douma (2011) is het betrekken van de omgeving bij het behandelen van jongeren met een LVB zelfs voordelig om de resultaten te behalen.

Ruud (2010) schrijft over het belang van het betrekken van de *community* bij de muziek(therapie). Hij schrijft: *"People become ill, sometimes not because of physical processes, but because they become disempowered by ignorance and lack of social understanding. Music therapists have come to see how their tool, music, may be a unique tool to involve other persons, to empower and make visible persons who because of their ill-health and handicap have lost access to symbols and expressive means so important in every culture"* (Ruud, 2010). Uit het onderzoeksverslag kwam naar voren dat mensen met een handicap in Zuid-Afrika vaak achtergesteld worden; er is vaak geen specifieke hulp voor hen. Door de *community*, met name de ouders/verzorgers, duidelijk te maken wat hun kind doormaakt en op welke wijze zij kunnen bijdragen aan het welzijn (zelfvertrouwen) van hun kinderen, zal er een verbetering komen in het zelfvertrouwen van de jongere.

Ruud (2010) schrijft over het toepassen van muziek door een opgeleide muziektherapeut. Smeijsters (2006) schrijft echter dat *Community Music Therapy*, behoort tot een grijs gebied. Dit grijze gebied, zo omschrijft Smeijsters, betekent dat het niet louter therapie is. Er is meer sprake van een agogisch werken. Dit betekent dat het niet per se uitgevoerd hoeft te worden door therapeuten, maar ook kan worden uitgevoerd door agogen en docenten. Een belangrijke term bij *Community Music Therapy* is *'musicking'* (Small, 1998; Smeijsters, 2006). *Musicking* betekent dat het plezier hebben, deelnemen en sociale rollen vervullen belangrijk is. Muziek als een groter geheel; betrekking van de maatschappij.

Toepassing

In de module is er rekening gehouden met de omgeving. Zo is er gekeken naar de omgeving; de ouders/verzorgers. Iedere week is er een terugkoppeling met het thuisfront. Op deze wijze ontstaat er transparantie over hetgeen dat binnen de les gebeurt. De terugkoppeling vindt plaats door middel van kleine muzikale opdrachten. Deze zijn simpel en duidelijk, waardoor de jongere ze over kan brengen en kan vertolken naar de ouders. Ook is er een brief toegevoegd in de module. Deze is speciaal voor de ouders/verzorgers, zodat ze ook op de hoogte zijn van het project. Tot slot vindt er een gezamenlijke *kick-off* en een eindconcert plaats, waarbij de ouders/verzorgers worden uitgenodigd. Er wordt op deze wijze getracht een brug te slaan tussen de ouders/verzorgers, de school en bovenal de jongere. Dit alles om bij te dragen aan het zelfvertrouwen van de jongere.

1.3.2. Etnomusicologie

In *paragraaf 1.2.2.* werd verteld over het aansluiten bij de interesses van de jongere. De etnomusicologie is hierbij belangrijk. Dit blijkt ook specifiek voor de jongeren uit de *townships*. Hoe dit wordt toegepast, staat beschreven in *paragraaf 1.2.2.* Het is ook belangrijk dat de er rekening wordt gehouden met de verschillen tussen de culturen. Naast het zoeken naar overeenkomsten (zoals de bekende liederen) is het goed om de verschillen ook te laten bestaan; wanneer er geen uiting mag worden gegeven aan het individuele, is het moeilijker om zelfvertrouwen te ontwikkelen. Uit het onderzoek kwam naar voren, dat het in de waarde laten van het unieke van iedere jongere belangrijk is bij het verkrijgen van zelfvertrouwen.

1.4. Muziekagogie

Theorie uit onderzoeksverslag

De ontwikkelaars van de module hebben gezocht naar een manier, waarop de docenten muziek kunnen toepassen, om te werken aan zelfvertrouwen. Hierbij heeft muziek dus, naast het 'plezier' en de 'ontspanning', ook een therapeutische waarde: het verbeteren van het zelfvertrouwen. Dit komt overeen met het werk van een muziekagoog. Een muziekagoog werkt met het medium muziek. Dit betekent dat hij muziekactiviteiten kan doen die het zelfvertrouwen van jongeren verbetert. Ook werkt een muziekagoog voornamelijk met groepen, in tegenstelling tot muziektherapeuten, die ook individueel werken. Zelfvertrouwen is een doel wat door beiden professies kan worden nagestreefd (Schweizer, 2006).

Verdieping

Een muziekagoog heeft basale muzikale kennis. Dit is in tegenstelling tot de meeste docenten van *special schools*, zoals Happydale. Daarnaast bedenkt en ontwikkelt een muziekagoog vaak zijn eigen activiteiten met als doel om via muziek aan sociaal-emotionele doelen te werken (Hulscher, 2008).

Docenten voor wie deze module is geschreven worden ook geacht om te werken aan sociaal-emotionele doelen door muziek. Vanzelfsprekend zijn zij niet in staat zelf lessen te ontwikkelen met passende muzikale activiteiten. Deze module stelt hen in staat om toch te werken aan deze doelen. Het verschil met het werk van de muziekagoog is nu slechts dat zij niet hun eigen lessen ontwikkelen.

De ontwikkelaars hebben op Happydale getest of de docenten in staat waren om muzikale activiteiten (met minimale aanwijzingen) goed uit te voeren, wanneer deze werden uitgelegd. Dit bleek het geval, waardoor de ontwikkelaars ervan uitgaan dat zij ook in staat zijn om de activiteiten in de module uit te voeren. Des te meer, omdat de huidige module veel uitvoeriger ingaat op de activiteiten met de bijbehorende differentiaties.

Toepassing

Geconcludeerd is dat docenten kunnen werken aan zelfvertrouwen. In de module is dat dan ook het uitgangspunt. Er worden muzikale activiteiten uitgelegd die gericht zijn op het verbeteren van zelfvertrouwen, die docenten kunnen uitvoeren met groepen. Hierbij wordt niet verwacht dat ze in de muziek interveniëren, wat muziektherapeuten wel doen. Het zijn slechts muzikale activiteiten, die (mits ze juist zijn uitgevoerd) zelfvertrouwen zullen opwekken.

1.5. Houding van de docent

Uit het onderzoek is voortgekomen, dat de houding van de docenten bepalend is voor het slagen van de muziekactiviteiten. Uit participerende observaties bleek dat de houding van de docenten in Zuid-Afrika momenteel niet afdoende is om zelfvertrouwen te verkrijgen. Er zijn verschillende punten naar voren gekomen, die allemaal belangrijk zijn wanneer docenten aan het zelfvertrouwen van de jongeren willen werken. Bij dit alles moet men wel in acht nemen, dat iedere jongere uniek is. Daarom is het goed te kijken hoe een specifieke aanpak werkt bij een specifieke jongere en hierop te anticiperen.

1.5.1. Bieden van structuur

Theorie uit onderzoeksverslag

Het bieden van structuur is bij jongeren met een LVB van belang. Hierdoor ontstaat er duidelijkheid en dit voelt veilig. Bij veiligheid stellen jongeren zich meer open, wat belangrijk is, wanneer gepoogd wordt het zelfvertrouwen te verbeteren (Gazelle & Ladd, 2003). Structuur kan zowel in de muziek, als daarbuiten worden gezocht.

Verdieping

Structuur in de muziek wordt onder andere beschreven door Esbach et al. (2006). Zij beschrijven dat muziek van zichzelf al een structurerend is. Dit betekent dus dat überhaupt door het gebruik van muziek al een zekere structuur wordt aangeboden. Structuur zit bijvoorbeeld in de ritmische aspecten van muziek.

Een structurerend houding kan vorm worden gegeven door verschillende zaken. In eerste instantie is het belangrijk dat de muzikles een vaste structuur heeft. Denk hierbij aan een vast begin- en eind en dat het duidelijk is wat er gaat gebeuren en wanneer.

Een andere manier van structuren, is door middel van duidelijke regels. Bijvoorbeeld: er wordt niet geslagen, we hebben respect voor elkaar etc. Hierdoor weten de jongeren waar ze aan toe zijn en dat zorgt voor veiligheid.

De ontwikkelaars hebben ten tijde van de periode in Zuid-Afrika een eindlied ontwikkeld. Dit lied werd aan het eind van iedere muzieksessie gezongen met de groep. Het lied was eerst rustig, maar hierbij was er totaal geen aansluiting bij de jongeren. Daarom is het lied veranderd in een uptempo rapnummer. Het is kort en krachtig en geef kernachtig weer dat het einde van de muzieksessie is aangebroken. In *bijlage 4* is het eindlied weergegeven.

Toepassing

Ritme als structurerend middel, wordt veelvuldig toegepast in de module. Iedere week in de module heeft ook dezelfde opbouw, met een duidelijk begin- en een eindlied. Daarnaast worden er tips in het boek gegeven, waarin onder andere staat dat het van belang is dat er duidelijkheid is betreffende de regels. Deze tips zijn voor docenten van belang, omdat ze hierdoor hun houding (indien nodig) op effectieve wijze kunnen aanpassen.

1.5.2. Feedback

Theorie uit onderzoeksverslag

Er zijn verschillende soorten feedback, die allemaal van belang zijn bij het werken aan zelfvertrouwen bij jongeren met een LVB. Deze manieren zijn (O'Mara, Marsh, Craven & Debus, 2006):

1. Goal feedback: Help de jongere met het stellen van realistische doelen.

2. Contingent praise: Prijs de jongere, wanneer hij een prestatie heeft geleverd en zichzelf heeft verbeterd. Prijs niet onvoorwaardelijk. De jongere moet wel daadwerkelijk het gevoel hebben iets te hebben gedaan. Anders komt het prijzen niet realistisch over en werkt het niet motiverend.

3. Attributional feedback: Laat de jongere inzien dat hij zelf invloed heeft op zijn kunnen.

Inspanningen zullen leiden tot betere prestaties.

Ook in de participerende observaties werden bovenstaande zaken bevonden. Zo zagen de ontwikkelaars van deze module dat het complimenteren en geven van positieve feedback menigmaal een glimlach op de gezichten van de jongeren toonde en dat het stimulerend en activerend werkte.

Verdieping

Van der Wereld (2015) schrijft dat het zelfvertrouwen wordt vergroot, wanneer de ontvanger van feedback, de feedback als cadeau ziet. Hiermee wordt bedoeld: zie feedback altijd als iets opbouwends. Mensen met weinig zelfvertrouwen hebben de neiging alle feedback negatief te kleuren, wat zonde is. Feedback wordt juist geven ter opbouw. Anderzijds moet de gever van feedback er niet van uitgaan dat feedback altijd negatief moet zijn. De manieren van feedback geven, hierboven beschreven, zijn daarom zo waardevol.

De manieren van feedback beschreven door O'Mara et al. (2006), vergen enige oefening. In het boek 'Reflecteren. Leren van je ervaringen als sociale professional.' geschreven door Geenen (2010) staan regels beschreven, die de gever van feedback in acht moet nemen. Deze regels zijn een goed hulpmiddel om te gebruiken bij het geven van de verschillende feedbackmanieren:

- Concretiseer je feedback: Zeg bijvoorbeeld niet: jij speelt altijd te hard op het drumstel, maar zeg: ik zie jou hard slaan op de trommel.

- Verbind dit met je gevoel: Zeg wat dit met je doet. Bijvoorbeeld: Ik zie jou erg hard slaan op de trommel, dat vind ik vervelend, want we hadden afgesproken dat we niet zo hard zouden spelen, zodat we iedereen zouden horen.

- Laat de ander reageren: Degene die de feedback krijgt, moet hierop een reactie kunnen geven. Hij is zo in de gelegenheid om zijn gedrag uit te leggen of zich te verontschuldigen.

Daarnaast, geef alleen feedback op zaken die veranderbaar zijn. Bijvoorbeeld: een jongere met ADHD is druk en kan hier weinig aan veranderen (zonder medicijnen). Door continu te zeggen dat hij rustiger moet zijn, wordt de jongere alleen maar onzeker. Hij zal altijd druk blijven en kan dit niet veranderen. Stimuleer juist het positieve en focus je hier op.

Geef feedback direct, niet een week nadat een bepaalde zaak zich heeft voorgedaan. Dan kan de ontvanger vaak niet meer herinneren wat er is gebeurd. Tot slot: fouten maken mag. Laat dit ook duidelijk merken. Geef aan dat de feedback opbouwend is.

Toepassing

Het geven van feedback speelt een grote rol in de ontwikkelde module. Zo worden docenten gestimuleerd om de jongeren elkaar onderling feedback te laten geven, maar ook worden docenten gestimuleerd zelf feedback te geven. Hierbij worden de tips die hierboven zijn beschreven ook meegenomen en uitgelegd. Op deze wijze kunnen docenten oefenen met het geven van feedback en hebben zij ook duidelijke richtlijnen. De onderbouwing hierbij is ook belangrijk: waarom moeten zij op deze wijze feedback geven? Dit wordt ook meegenomen in de module, doordat er benadrukt wordt dat het positieve belangrijk is. Er wordt onder andere vermeld dat de docent moet inzoomen op het positieve en het negatieve gedrag (indien mogelijk) zoveel mogelijk moet negeren, omdat aandacht geven versterkend werkt.

1.5.3. Humor

Theorie uit onderzoeksverslag

Het gebruik van humor is goed bij het werken aan zelfvertrouwen. Het zorgt er namelijk voor dat er een open houding ontstaat en dat mensen ook sneller eerlijker durven zijn. Humor zorgt voor een goede sfeer (Kaldenbach, 2005; Nieuwenbroek & Ruigrok, 2004). De docent kan hier ook gebruik van maken door grappen te maken tijdens de les.

Verdieping

Onderzoek naar humor in de therapie, laat zien dat humor kan leiden tot de volgende resultaten (Verlinden, 2007):

- "Afleiding van de ellende, geeft een goeie sfeer
- Het verminderen van angst en spanning
- Middel om affecten los te maken
- Een aanvaardbare manier om negatieve emoties of taboe- onderwerpen toe te laten

- Verhogen van zelfzekerheid en assertiviteit en het vertrouwen in het leven doen bewaren op moeilijke momenten.
- Kan de ik-sterkte bevorderen
- Objectief naar problemen kijken en relativiseren
- Zorgt voor een perspectiefverruiming en een afstand nemen: dit kan zowel een vlucht van de realiteit betekenen (afweermechanisme), maar even zo goed een soort geestelijke groei (inzicht krijgen in angsten, zorgen, eigenwaarde, minderwaardigheidsgevoelens, ...). Naar jezelf kijken vanuit een vogelperspectief, een metapositie.
- Inzicht verschaffen en doorbreken van weerstand
- Het hanteren van de spanning tussen 'het Ideale' en 'de werkelijkheid'. Het kan de poort openzetten naar de situatie zoals ze is, naar aanvaarding van een situatie, wat een startpunt van groei kan zijn.
- Kan de cliënt activeren tot het zijn eigen aandeel opnemen i.p.v. lijdzaam toe te zien." (Verlinden, 2007).

De beschreven resultaten van Verlinden (2007) zijn interessant, wanneer het gaat over het zelfvertrouwen. Het gebruik van humor kan echter niet zondermeer worden toegepast. Gebruik humor nooit ten koste van de ander, het moet geen spot worden. Ook kan een humoristische sfeer er toe leiden, dat iedereen als het ware een harnas voorhoudt. Niemand laat zijn 'ware aard' zien, vanwege de humor. Mensen verschuilen zich achter de humor. Zorg er daarom voor dat naast de humor ook het serieuze aspect een wezenlijke rol speelt (Verlinden, 2007).

Toepassing

Humor is een onderdeel wat de ontwikkelaars niet kunnen beschrijven in de module. Met andere woorden, er kunnen geen grappen of anekdotes worden uitgeschreven. Wel hebben de onderzoekers getracht met de toegevoegde illustraties aan het boek, de humor te laten terugkomen. Zie *bijlage 3* voor dergelijke humoristische illustraties. Met deze illustraties (getekend door illustrator Dirma Brand) hebben de onderzoekers willen weergeven, dat humor een belangrijk aspect is.

1.5.4. Inspelen op interesses

Theorie

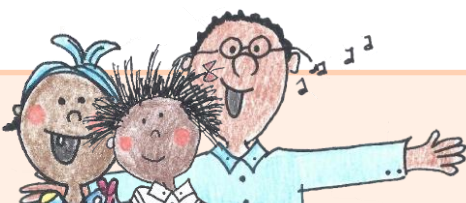
Om het zelfvertrouwen van jongeren te vergroten, is het heel belangrijk dat er wordt ingespeeld op de interesses van de jongeren. Wanneer zij hun eigen interesses mogen inzetten, zullen ze beter durven experimenteren en zullen zij leren hun grenzen te verleggen. Onderzoek van O'Mara et al. (2006) heeft aangetoond dat het beter is om te werken aan zelfvertrouwen op een specifiek gebied, bijvoorbeeld muziek. Wanneer dit daarnaast ook nog aansluit bij de interesse van de leerling, is er sprake van een effectief interventiemiddel om te werken aan zelfvertrouwen. In *paragraaf 1.2.2.* is beschreven hoe er op muzikale wijze kan worden aangesloten bij de interesses van het de jongere.

Verdieping

Het aanpassen aan de interesses van de jongere heeft voornamelijk te maken met het flexibel zijn. Flexibiliteit is het loslaten van hetgeen dat 'moet'. Je moet de leiding uit handen nemen, wat voor docenten als lastig kan worden ervaren.

Toepassing

De interesses van de jongere nemen een centrale plaats in de module in. Er wordt continu gekeken naar wat bij de beleavingswereld van de jongere past. Ook wordt er verwacht dat de docent kan omgaan met flexibiliteit, omdat er veel activiteiten zijn, waarbij de jongere zelf een mate van 'leiding' heeft en zelf dus invulling heeft in het programma. Dit is immers een belangrijke factor bij het werken aan zelfvertrouwen.

2. Inhoud eindproduct

Zoals beschreven is er een module ontwikkeld. In hoofdstuk 1 is weergegeven hoe de belangrijkste aspecten uit het onderzoeksverslag terugkomen in het product. In dit hoofdstuk wordt weergegeven hoe de module is opgebouwd en wat er in de module is weergegeven. Hiermee pogen de ontwikkelaars een helder beeld te scheppen over de inhoud van de module. Alvorens het lezen van dit hoofdstuk, is het van belang te weten dat de module is ontstaan vanuit methodisch handelen. In hoofdstuk één is te zien op welke wijze het onderzoeksverslag is geanalyseerd, wat uiteindelijk heeft geleid tot het idee van de module, die vervolgens is gerealiseerd door de ontwikkelaars. In hoofdstuk 3 is weergegeven op welke wijze er is geëvalueerd op de module. In dit hoofdstuk worden de verschillende onderdelen uit de definitieve versie van het product verantwoord.

2.1. Verantwoording module

In deze paragraaf wordt toegelicht waarom deze muziekmodule is geschreven ter bevordering van het zelfvertrouwen van jongeren met een LVB in de townships van Zuid-Afrika. Alvorens hierop in te gaan, is het belangrijk dat de uniciteit van de module wordt benadrukt. Er bestaan immers al verschillende muziekmodules geschreven door muziektherapeuten voor docenten in het speciaal onderwijs om (onder andere) het zelfvertrouwen van leerlingen te vergroten. Al deze modules zijn echter toegespitst op eerste wereldlanden. De modules zijn simpel weg niet te gebruiken in derdewereldlanden, zoals Zuid-Afrika, gezien de slechte infrastructuur (denk hierbij aan het verkeer, (leerlingen komen met busjes naar school)), elektriciteit, waterwegen, riolering, het vuilafvoer en andere bijkomstige problemen zoals honger en armoede. De zojuist genoemde aspecten waren dan ook belangrijk om rekening mee te houden bij het ontwikkelen van de module **Rock Your Self-Esteem!** die het zelfvertrouwen van de leerlingen moet vergroten. Dit maakt de module uniek.

2.1.1. Presentatievorm

Er is gekozen om een boekje in A5 formaat te maken. Deze presentatievorm is bewust gekozen. Een compact formaat, wat kostentechnisch ook niet te duur is. Voor een ontwikkelingsland is dit een belangrijk gegeven, vanwege het weinige tot geen budget. Daarnaast is het boekje inhoudelijk professioneel, overzichtelijk en aantrekkelijk vormgegeven. Om de docenten zo goed mogelijk te kunnen ondersteunen, is er gekozen om werkbladen aan het boekje toe te voegen en om een cd bij te voegen. Op deze cd staan zelf-opgenomen nummers, ritmes, instrumentale stukken en bestaande muziek, die allemaal te gebruiken zijn bij de module. Op deze wijze is op interdisciplinaire wijze ingespeeld op de behoeften. De kennis van de muziektherapeut wordt toepasbaar gemaakt in de module voor docenten om muziek-agogische activiteiten te bereiken. Het brede professionele werken komt hierin naar voren. De module is geschreven vanuit 'zij', in plaats van 'hij' of 'hij of zij'. Dit hebben de ontwikkelaars bewust gedaan om onderscheid te maken. De meeste boeken geven de voorkeur aan 'hij', wat de onderzoekers wilden doorbreken door 'zij' te gebruiken.

De gehele module is geschreven in het Engels, omdat dit de meest voorkomende taal is onder de docenten in Zuid-Afrika. Om het aantrekkelijker te maken voor de docenten is er gekozen om gekleurde illustraties van Dirma Brand te gebruiken. Zij heeft deze illustraties in opdracht van de ontwikkelaars ontworpen. Een aantal illustraties zullen echter ook dienen om verduidelijking te bieden, denk hierbij bijvoorbeeld aan bouwtekeningen voor het maken van instrumenten van afvalmateriaal.

2.1.2. Relevantie voor doelgroep

Als afstuderende muziektherapeuten, hebben de ontwikkelaars er bewust voor gekozen om de module te schrijven voor docenten. De reden dat er gekozen is om een module te ontwikkelen voor de docenten in plaats van de muziektherapeuten is vanwege de financiële situaties van scholen in townships. Ze hebben niet de middelen om een muziektherapeut in dienst te nemen. De situatie van de jongeren vraagt er echter wel om dat er gehandeld moet worden, blijkt uit de eigen bevindingen van de ontwikkelaars, die zijn weergegeven in het onderzoeksverslag. Het zelfvertrouwen van de jongeren is namelijk relatief laag, in vergelijking met de gemiddelde jongere. Door de module kan een

handelingsproces in gang worden gezet, die op complex niveau uitvoerbaar is; de docenten, leerlingen en de ouders/verzorgers worden betrokken. Daarnaast blijkt uit het gesprek met Zuid-Afrikaanse muziektherapeute Joubert (persoonlijke communicatie, 1 april, 2015), dat het uitvoeren van de activiteiten door een Zuid-Afrikaan als meerwaarde heeft, dat deze beter inlevingsvermogen heeft in de culturele ballast van de jongeren.

De module houdt ook rekening met het feit dat veel scholen geen muziekinstrumenten hebben. De module begint dan ook met het maken van instrumenten van afval.

Het doel waar aan gewerkt wordt, is zoals beschreven het doel zelfvertrouwen vergroten bij jongeren met een LVB in de leeftijd van 12-15 jaar. Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat er weinig zelfvertrouwen is onder jongeren met LVB wonend in de *townships* van Zuid-Afrika. Dit heeft onder andere te maken met het stigma dat mensen hebben van jongeren met een LVB in Zuid-Afrika. Doordat er wordt neergekeken op de jongeren met een LVB en ze ook zo behandeld worden heerst er een laag zelfbeeld onder deze jongeren.

Zelfvertrouwen: "het gevoel van eigenwaarde (...)" (Ensie, 2011). Het gebrek aan zelfvertrouwen kan verschillende oorzaken hebben en door verschillende factoren worden versterkt:

Om te winnen aan zelfvertrouwen, kan worden gewerkt aan onderstaande punten (voortkomend uit het onderzoeksverslag). Deze kunnen worden gezien als de subdoelen, die vallen onder het doel zelfvertrouwen (let op: deze doelen staan los van de subdoelen bij de muziekactiviteiten!)

- 1) Een veilige, stabiele omgeving creëren;
- 2) Positieve stimulatie en bekrachtiging door de omgeving;
- 3) Loslaten van vergelijking van werkelijkheid en ideaalbeeld;
- 4) Voorkomen of behandelen van trauma's, als misbruik/mishandeling/verwaarlozing.

De module **Rock Your Self-Esteem!** is zo ontwikkeld dat deze invloed zal hebben op de subdoelen 1, 2 en 3 hierboven beschreven. In *hoofdstuk 1: verantwoording eindproduct* is beschreven hoe de module hier aan zal werken doormiddel van muziek. Aan subdoel 4, het behandelen van trauma's, kan echter niet worden gewerkt, omdat dit een specifiek muziek-therapeutisch doel is.

De reden dat er voor jongeren in de leeftijdscategorie 12-15 jaar is gekozen, komt voort uit het feit dat volgens de ontwikkelingspsychologie van Erikson de jongeren in de leeftijdsgroep van 12-15 jaar in het ontwikkelingsstadium identiteitscrisis zitten (Soudijn, 2010). Jongeren met een LVB hebben vaak met rolverwarring te maken, omdat ze vaak overschat worden door anderen en trager zijn in hun ontwikkeling (Wegwijzer Jeugd en Veiligheid, 2015). Overschatting door anderen, leidt tot verminderd zelfvertrouwen bij de jongeren met een LVB. Ook kan het zijn dat vanwege de vertraagde ontwikkeling de jongeren nog in het stadium vlijt versus minderwaardigheid zitten. In dit stadium kan de jongere (mogelijk) zelfvertrouwen opbouwen (Soudijn, 2010). Het is goed om op deze leeftijd aan zelfvertrouwen te werken.

2.2. Concrete beschrijving module

De module bevat twaalf muzikale lesprogramma's waarbij toegewerkt wordt naar een eindconcert. Tijdens dit eindconcert zullen de jongeren als echte sterren op het podium staan en hun muzikale talenten tonen aan de ouders/verzorgers, familie en vrienden. In de volgende sub paragrafen wordt de inhoud van het boekje kort beschreven. (De gehele module is apart toegevoegd.)

2.2.1. Voorkant

Op de voorkant van de module is de titel **Rock Your Self-Esteem!** weergegeven, met daarbij een ondertitel voor wie de module ontwikkeld is en met welk doel. Daarnaast zijn de namen van de auteurs en de illustrator hier weergegeven. Ook ziet u op de voorkant een illustratie van drie personen: een leerling, een docent en een moeder. Dit zijn de hoofdpersonen die telkens terugkomen in de illustraties.

2.2.2. Inhoudsopgave (content)

Om een overzichtelijk boekje te maken begint de module met een inhoudsopgave. Hierin staat onder andere vermeld op welke pagina welke lesweek te vinden is. Ook zijn hier de titels van de twaalf verschillende lesmethodes terug te lezen om zo in een oogopslag te zien hoe de module is opgebouwd.

2.2.3. Voorwoord (forward)

In het voorwoord staat exact beschreven voor wie deze module bedoeld is, wat het doel van deze module is en hoe de module gebruikt dient te worden. De volgende aspecten komen ook aan bod in het voorwoord:

- De doelgroep specificatie en op welke wijze rekening is gehouden met de kenmerken van de doelgroep;
- De tijd die de uitvoer van de module in beslag neemt. (Circa een half uur per week);
- Tips voor het moment van de dag dat de activiteiten het best uitgevoerd kunnen worden.
- Op welke wijze ingespeeld kan worden op de reacties van de groep.
- Algemene tips alvorens het uitvoeren van de module zijn beschreven.
- Op welke wijze de ouders/verzorgers zijn betrokken in het gehele proces.

Tot slot wordt er in het voorwoord nog vermeld dat er werkbladen zijn, die gekopieerd kunnen worden voor de leerlingen en dat er een cd is toegevoegd. Per week zal er worden aangegeven of er gebruik gemaakt wordt van de werkbladen en welke tracks van de cd aan bod komen.

2.2.4. Doelen en randvoorwaarden (goals and preconditions)

Zelfvertrouwen is het hoofddoel van de module. Echter, dit doel is onderverdeeld in vier subdoelen: ik-besef (door middel van stemgebruik); emotieregulatie en het uiten van emoties; succeservaringen en samenwerken. Beschreven is hoe deze doelen verband houden met het hoofddoel. Dit alles is gebaseerd op het onderzoeksverslag en *hoofdstuk 1* van dit productverslag. In dit deel worden ook de randvoorwaarden van de groep weergegeven, zoals de groepsgrootte, de benodigdheden en enkele voorwaarden voor de docenten.

2.2.5. Leeswijzer (reading guide)

Om structuur te bieden, wat voor de jongeren van belang is en voor de docent ook het prettigst werkt, heeft elke week dezelfde opbouw. De leeswijzer vertelt wat er te vinden is onder de verschillende kopjes. De volgende kopjes komen iedere week aan bod:

Onderdeel	Inhoud
Doelen <i>Musical goals</i> <i>Sub goals</i>	Zowel de te behalen muzikale doelen als de algemene subdoelen worden beschreven. Voorbeelden van muzikale doelen zijn: stemgebruik; ritmegebruik, concentreren op de muziek. De vier te behalen subdoelen zijn zoals beschreven in 2.2.4.
Laten we beginnen <i>Let's play</i>	Hier staat beschreven wat er voor de desbetreffende week op het programma staat. De muziekactiviteiten staan hier exact uitgewerkt. Per activiteit wordt er (indien nodig) verwezen naar de desbetreffende werkbladen en cd tracks. <i>Bij het opstellen van de activiteiten is rekening gehouden met de zaken die beschreven staan in hoofdstuk 1.</i>
Concert <i>Concert</i>	Iedere week wordt er gewerkt aan het concert. Per week verschilt op welke wijze voorbereidingen worden getroffen, die in dit onderdeel beschreven staan. <i>Het concert is een moment waarop het gehele project op spectaculaire wijze wordt afgesloten. Een succeservaring voor de jongere en een moment voor de ouders/verzorgers en docenten om de mogelijkheden van de jongeren te zien.</i>
Aanpassingen <i>Adaptions</i>	Onder dit kopje zijn de verschillende variaties op de muziekactiviteiten te vinden. Variaties om het zowel makkelijker, als moeilijker (uitdagender) te maken. De docenten dienen zelf in te schatten of ze de activiteit moeten aanpassen of niet. Ze kunnen ervoor kiezen om de activiteiten alvorens te starten al aan te passen of naar de implementatie van de activiteiten.

	<i>Op deze wijze kan er altijd aansluiting worden gezocht, wat goed is om de interesse van de leerlingen te wekken.</i>
Let op! Attention please!	In dit onderdeel worden tips gegeven aan de docenten met betrekking tot hun houding en dergelijke zaken. <i>Uit het inventariserend onderzoek is naar voren gekomen dat naast de muziekactiviteiten de houding van de docent ook erg belangrijk is om de opgestelde doelen te behalen.</i>
Thuisopdracht Take it home	Tot slot wordt er in dit onderdeel vermeld op welke wijze het thuisfront van de jongere wordt betrokken. Elke week zullen de jongeren een korte muzikale opdracht mee naar huis krijgen. Deze opdracht kan met de ouders/verzorgers worden uitgevoerd. Om ze hiervan op de hoogte te stellen is er ook een brief toegevoegd (zie <i>paragraaf 2.2.8</i>) <i>Het betrekken van de community, is heel belangrijk, omdat zelfvertrouwen altijd toeneemt of afneemt in wisselwerking met de omgeving.</i>

2.2.6. Gezamenlijke kick-off (Let's start the music!)

Om het project goed te beginnen zijn er in dit onderdeel suggesties gegeven hoe er een gezamenlijke kick-off kan worden georganiseerd met de ouders/verzorgers, jongeren en docenten. Op deze wijze kan iedereen kennis maken met project en kunnen zowel ouders/verzorgers als de jongeren gemotiveerd en geënthousiasmeerd worden.

Er zijn verschillende suggesties gegeven, die allen een andere tijdsduur hebben in de uitvoer. Op deze wijze kunnen docenten zelf de beste optie kiezen.

2.2.7. Het weekprogramma

Per week is er een les uitgeschreven. De exacte activiteiten zijn te lezen in de module. Elke week wordt er aan de hand van een vaste structuur (zie *leeswijzer, paragraaf 2.2.5.*) het programma uitgelegd.

Om structuur te bieden begint elke les met de openingstune, die is te beluisteren op de cd (*cd tracks 1/2/3*). Op deze manier is het voor de jongeren duidelijk dat ze muziek hebben het aankomende half uur. Vervolgens wordt er een warming-up gedaan, gevolgd door één of twee hoofdactiviteiten. Het muzikale half uur wordt structureel afgesloten met een feedbackronde met de leerlingen over wat er deze les goed ging en wat er de volgende keer beter kan en het zingen van de 'Thank You Song' gecomponeerd door ontwikkelaars van de module (*cd tracks 4/5*). Dit lied kan ook tijdens het concert het eindlied zijn. Op de bijgevoegde cd staat dit nummer instrumentaal en met zang. Op deze manier kunnen de jongeren goed oefenen met de cd.

Om een kleine indruk te krijgen van de inhoud van lessen worden de titels en de sub doelen per les beschreven in onderstaande tabel:

Week	Doel
1. What do you hear?	Ik-besef
2. Louder, louder, louder!!	Emotieregulatie Samenwerken
3. My own boss!	Ik-besef Emotieregulatie Succeservaringen
4. Shake it Babe!	Ik-besef Samenwerken Succeservaringen
5. Boem boem tjak!	Ik-besef Samenwerken Succeservaringen
6. Let's sing nonsense	Ik-besef Samenwerken
7. 1,2,3 Go!	Ik-besef

	Samenwerken Emotieregulatie
8. Wow! Hear what she is saying!	Ik-besef Samenwerken Succeservaringen Emoties uiten
9. How do you feel?	Ik-besef Samenwerken Succeservaringen Emoties uiten
10. Bring your friends to dance	Ik-besef Samenwerken Succeservaringen
11. Stamp your feet	Ik-besef Samenwerken
12. Finally	Ik-besef Samenwerken Succeservaringen Emotieregulatie Emoties uiten

Zoals te zien valt, wordt er afwisselend aan de sub doelen gewerkt. In de eerste weken ligt vooral de focus op de emotieregulatie, wat wordt gedaan door middel van ritmegebruik. De laatste weken wordt dit afgewisseld door het uiten van emoties, wat pas na de emotieregulatie komt. De overige sub doelen komen afwisselend iedere week terug, zodat er aan ieder sub doel voldoende aandacht wordt geschonken gedurende het gehele proces. Deze opbouw komt voort uit het gedane onderzoek, zie ook *hoofdstuk 1*.

2.2.8. Brief voor de ouders/verzorgers (*letter for the parents*)

Hier is een brief weergegeven voor de docenten, waarin staat dat de leerlingen deelnemen aan een muziekprogramma. Er staat beschreven wat verwacht wordt van de ouders/verzorgers en ook waarom de jongere baadt heeft bij actieve medewerking van de ouders/verzorgers. Deze brief is een suggesties voor de leraren.

2.2.9. Muziekinstrumenten (*musical instruments*)

Omdat er niet vanuit kan worden gegaan dat op de scholen in de *townships* muziekinstrumenten aanwezig zijn, wordt er in het begin van het boekje beschreven hoe de docent met zijn leerlingen zelf instrumenten kan maken van afvalmaterialen. Dit komt ook terug de eerste week van de lesmodule. Op deze manier zijn er altijd instrumenten aanwezig die gebruikt kunnen worden. Als de school in het bezit is van instrumenten wordt aangeraden om deze ook te gebruiken naast de zelfgemaakte instrumenten.

Omdat het de bedoeling is dat zowel muzikale als amuzikale docenten deze module gaan gebruiken, wordt er in het boekje ook nog aandacht besteed aan het feit hoe de instrumenten bespeeld dienen te worden op basisniveau. Ook worden enkele handige trucjes beschreven voor het spelen van de instrumenten, bijvoorbeeld het stemmen van een gitaar in de open D-stemming. Deze stemming zorgt ervoor dat een gitaar altijd goed klinkt. De docent kan al deze kennis ook overdragen op de leerlingen. Bij ieder instrument is er ook een verwijzing naar de cd, waarop verschillende instrumenten te horen zijn.

2.2.10. Concert

Gedurende de twaalf weken is de docent met zijn leerlingen bezig geweest met verschillende muziek activiteiten. Enkele van deze activiteiten kunnen worden gebruikt om ten gehore te brengen bij het concert. Ook is er de tijd en ruimte voor de jongeren om te bedenken en te oefenen wat ze zelf willen laten zien tijdens het concert. Hierdoor ontstaan er verschillende items die gepresenteerd kunnen worden tijdens het concert.

In dit stukje wordt praktische informatie gegeven met betrekking tot het concert. Zo worden er suggesties gegeven voor het begin- en eindlied en andere activiteiten die tijdens het concert gepresenteerd kunnen worden. Ook worden er tips gegeven voor goede presenteeritems en op welk wijze het concert op een leuke wijze gepresenteerd kan worden. (Hierbij zijn ook de bevindingen van de ontwikkelaars verwerkt, naar aanleiding van het gegeven concert op Happydale.) Daarnaast wordt besproken hoe ouders/verzorgers van de leerlingen uitgenodigd kunnen worden en waar er rekening mee gehouden dient te worden.

2.2.11. Concentratie-activiteiten (*concentration snacks*)

Omdat jongeren met een LVB een korte spanningsboog hebben, (zie *paragraaf 1.1.2*) zijn er tussendoor-activiteiten toegevoegd aan de module. In dit stukje staan een aantal korte muziekactiviteiten beschreven die op elk moment van de week kunnen worden toegepast. Deze kortdurende activiteit kunnen zonder instrumenten worden uitgevoerd op momenten dat de concentratie van de groep weg is. Op deze manier hebben de jongeren even afleiding, op een leuke manier, waarna ze weer geconcentreerd aan de slag kunnen.

2.2.12. Over de schrijvers (*about the writers*)

In dit hoofdstuk staat kort wat geschreven over de schrijvers van de module, Jonina Gervink en Bettine van der Sluis. Er wordt ingegaan op de vragen wat hen motiveerde om dit boekje te ontwikkelen en met welk doel ze deze module hebben ontwikkeld.

2.2.13. Tracks van de cd

Op de cd staan 60 tracks ter ondersteuning van de muziekactiviteiten.

Op deze tracks staan (onder andere): de begintune; voorbeelden van *nonsense songs*; verschillende soorten muziek en de Thank You Song. Op de cd staan door de ontwikkelaars opgenomen tracks en alreeds bestaande nummers. Bestaande nummers bestaan uit bekende Zuid-Afrikaanse nummers en verschillende muziekstijlen.

2.2.14. Werkbladen

Om sommige muziekactiviteiten te verduidelijken is er gekozen om deze visueel te ondersteunen met verschillende werkbladen. De inhoud van deze werkbladeren bestaat onder andere uit: bouwtekeningen voor het maken van eigen instrumenten van afval; verschillende uitgeschreven ritmes; voorbeelden van grafische partituren; verschillende songteksten en liedjes uitgewerkt op notenschrift.

2.2.15. Achterkant

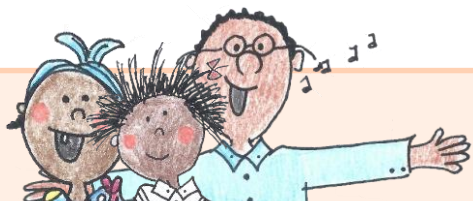
Tot slot staat er op de achterkant van de module kort beschreven voor wie deze module is ontwikkeld. Er wordt in een kort, pakkend verhaal beschreven wat de lezer van dit boekje kan verwachten.

2.2.16. Feedbackformulier

De implementatie van de module moet nog plaatsvinden. Het is interessant om te kijken hoe de doelgroep de module ervaart. Er is een los feedbackformulier toegevoegd, waarbij de docenten worden bevraagd op hun ervaringen met de module, betreffende gebruiksvriendelijkheid, uitvoerbaarheid en realisme. Er staat een e-mailadres weergegeven (rockyourselfesteem@gmail.com), waar de antwoorden op de evaluatie heen kunnen worden gestuurd. Ook is er de mogelijkheid om via dit e-mailadres contact op te nemen met de ontwikkelaars bij onduidelijkheden of andere zaken.

2.2.17. Checklist

Er is een losse checklist toegevoegd in het boek. Deze checklist is voor de leraren om te controleren in hoeverre het zelfvertrouwen in verbeterd. Zelfvertrouwen is een abstract begrip, wat concreet wordt gemaakt door verschillende (zichtbare) onderdelen van zelfvertrouwen weer te geven. Bijvoorbeeld: gebruik van stem, uiten van emoties etc. Deze onderdelen zijn opgesteld naar aanleiding van het voorafgaande onderzoek van de ontwikkelaars. De checklist dient zowel voor de implementatie van de

module, als na de afronding van de module ingevuld te worden. Op deze wijze kunnen docenten daadwerkelijk checken of de module het gewenste effect heeft gehad.

3. Evaluatiegroepen en evaluatiecriteria

Uit onderzoek is naar voren gekomen dat er bij de ontwikkeling van de module rekening gehouden moet worden met een aantal factoren, te weten: de omstandigheden waarin de jongeren leven, de houding van de docenten en het niveau van de leerlingen.

Om tot een goed eindproduct te komen hebben de ontwerpers van het product verschillende evaluatiegroepen samengesteld. Deze evaluatiegroepen bestaan uit: een ervaringsdeskundige met betrekking tot het ontwerpen van een soort gelijke module voor speciaal onderwijs in Nederland; een ervaringsdeskundige (muziektherapeute) werkzaam met de doelgroep LVB en een muziektherapeute uit Zuid-Afrika. Omdat de module in eerste instantie is ontworpen voor de docenten van het speciaal onderwijs, is het van belang dat zij de module duidelijk en gebruiksvriendelijk vinden. Vandaar dat er ook feedback is gevraagd aan de directeur van Happydale. Ook zijn er buitenstaanders gevraagd te oordelen over het product, omdat zij verder afstaan van het onderwerp. Op deze wijze is een tunnelvisie voorkomen en is er input vanuit verschillende kanten.

Hieronder worden de personen van de verschillende evaluatiegroepen beschreven en wordt er toegelicht waarom te ontwikkelaars waarde hechten aan de feedback van deze personen.

3.1. Ervaringsdeskundigen

Naam	Beroep	Werkzaam	Evaluatie functie
Christine Joubert <i>Port-Elizabeth, Zuid-Afrika.</i>	Muziektherapeute	Zelfstandig muziektherapeute. Werkt onder andere met jongeren uit de townships van Port-Elizabeth.	Ervaringsdeskundige
Hans Notermanns <i>Enschede, Nederland.</i>	Muziekagoog/ muziekdocent	Het Roessingh, (school voor speciaal basisonderwijs te Enschede).	Ervaringsdeskundige
Ageeth Hensen-Cornelissen <i>Wageningen, Nederland.</i>	Muziektherapeute/ muziekdocente	VMBO Helicon (Den Bosch), Onderwijs onderbouw VMBO Basis/ Kader/ Theoretisch	Ervaringsdeskundige

Christine Joubert

Christine Joubert is muziektherapeute in Port-Elizabeth, Zuid-Afrika. Ze werkt onder andere met jongeren uit de townships van Port-Elizabeth. Doordat Christine Joubert veel ervaring heeft met het werken met jongeren uit de townships wordt haar feedback als waardevol beschouwd. Daarnaast moet er ook rekening worden gehouden met het feit dat de ontwikkelaars uit een andere cultuur komen. De module is ontwikkeld door twee Nederlandse muziektherapeuten, maar moet worden uitgevoerd door docenten van het speciaal onderwijs in de townships van Zuid-Afrika. Doordat de module ontwikkeld is voor mensen met een andere cultuur, normen en waarden dan die van de ontwikkelaars, is het van belang dat er iemand uit de Zuid-Afrikaanse cultuur feedback geeft op de module. Op deze manier kan er worden voorkomen dat er onbewust culturele normen en waarden worden aangetast.

Hans Notermanns

Hans Notermanns heeft veel ervaring met het geven en zelf ontwikkelen van geschikte muziekactiviteiten voor leerlingen van het speciaal basisonderwijs. Hierin is Hans Notermanns erg gedreven, creatief en bovendien zeer vindingrijk. Zo past hij niet alleen de door hem zelfbedachte

activiteiten aan, aan het niveau van de leerlingen, ook kijkt hij naar de mogelijkheden en onmogelijkheden van zijn leerlingen qua lichamelijk handicap. Op deze manier kunnen alle leerlingen in de groep participeren in het samen muziek maken.

Hans Notermanns heeft onder andere meegeholpen aan de ontwikkeling van de 'Pierewaaier', 'He doe je mee' en 'Proef eens met je oren', onder leiding van Marianne Wiersema. Wiersema heeft in 2005 een Koninklijke onderscheiding gekregen voor haar baanbrekende werk in het speciaal onderwijs (Muziekspeciaal, 2010).

De ontwikkelaars hechten erg veel waarde aan de feedback van Hans Notermanns, mede door zijn expertise en kennis op dit gebied en zijn creatief vermogen tot het aanpassen van muziekactiviteiten.

Ageeth Hensen – Cornelissen

Ageeth Hensen-Cornelissen is muziektherapeute en is momenteel werkzaam als muziekdocent en therapeut op het VMBO onderwijs. Ze is werkzaam geweest als muziektherapeute met mensen met een verstandelijke beperking. Ook heeft ze meegeschreven aan het hoofdstuk over muziektherapie bij verstandelijke beperkte cliënten in het boek 'Handboek voor Muziektherapie'. Dit alles maakt haar in de ogen van de ontwikkelaars een ervaringsdeskundige, met veel kennis over muziektherapie en de doelgroep. Door haar ervaringen en kennis als muziektherapeute, maar ook haar werk als docent, is haar feedback relevant en belangrijk voor de ontwikkeling van het product. Ageeth Hensen-Cornelissen is onder andere gevraagd om feedback en tips te geven over de raakvlakken met betrekking tot het beroep muziektherapie en de inhoudelijke module.

3.2. De productdoelgroep

Naam	Beroep	Werkzaam	Evaluatie functie
Craig Hendricks <i>Port-Elizabeth, Zuid-Afrika.</i>	Directeur	Happydale Special School in Port-Elizabeth, Zuid-Afrika.	Doelgroep

Craig Hendricks

De module is ontworpen voor speciaal onderwijs scholen, gevestigd in de *townships* van Zuid-Afrika. Als uitgangspunt hebben de ontwikkelaars van de module gekozen voor Happydale, vanwege hun bevindingen op deze school. Craig Hendricks is directeur van Happydale. Hij is op de hoogte van wat er binnen Happydale speelt en nodig is, maar ook staat hij in contact met andere scholen van het speciaal onderwijs.

Door hem naar gerichte feedback te vragen omtrent het product kunnen de ontwikkelaars ervan uitgaan dat ze een product ontwikkelen waar baat bij is en dat bovendien gebruiksvriendelijk is. Craig Hendricks is onder andere in staat om te beoordelen of het ontwikkelde product een kans van slagen heeft in een derdewereldland. Ook kan hij de module voorleggen aan zijn team om zo te achterhalen of de activiteiten duidelijk beschreven zijn en of ze kunnen worden uitgevoerd door zowel muzikale als amuzikale docenten.

3.3 Buitenstaanders

Naam	Beroep	Werkzaam	Evaluatie functie
Jeanet van der Sluis <i>IJsselmuiden, Nederland.</i>	Docente regulier basisonderwijs.	Basisschool Eben-Haëzer te IJsselmuiden.	Testpanel
Niek Bosma <i>Enschede, Nederland.</i>	Eigenaar Holland-Signs.	Holland-signs: Belettering en reclame te Enschede.	Testpanel

Matthijs Schinkel <i>Kampen, Nederland</i>	Student Commerciële Economie; Oprichter en mede-eigenaar SAPRI Nederland; Drumdocent bij het Kamper Trompetter Korps.	Werkzaam bij SAPRI Nederland te Zwolle. Dit is een bedrijf wat voorlichting geeft aan jongeren op basisscholen om pesten tegen te gaan. Daarnaast ook actief als drumdocent bij kinderen en jongeren.	Testpanel
--	---	---	-----------

Jeanet van der Sluis

Jeanet van der Sluis is werkzaam in het basisonderwijs. Van haar willen de ontwikkelaars voornamelijk weten of het product gebruiksvriendelijk is en of de inhoud relevant is. Ook is het van belang dat zij de beschreven activiteiten snapt. Wanneer zij de activiteiten snapt (zonder enige muzikale ervaring), zullen andere docenten dit hoogstwaarschijnlijk ook snappen.

Niek Bosma

Werkzaam in reclame druk en belettering. Van hem willen de ontwikkelaars voornamelijk weten of het product er aantrekkelijk uitziet. Gezien zijn kritische blik en ervaring met (reclame)druk werk zullen de ontwikkelaars waarde hechten aan zijn mening en eventuele aanbevelingen qua lay-out.

Mathijs Schinkel

Student Commerciële Economie. Hij heeft ervaring met het ontwikkelen en implementeren van een module wat pesten tegengaat. Eén van de onderdelen die hierbij aan bod komt is 'zelfvertrouwen'. Van hem zullen de ontwikkelaars voornamelijk willen weten of het product gebruiksvriendelijk is en of de opzet duidelijk is. Gezien zijn ervaring als drumdocenten, is ook gevraagd of hij specifiek wil letten op de ritmische aspecten van de module. Zijn deze navolgbaar en makkelijk te hanteren?

3.4 Vorm van informatie verzameling

Er is voornamelijk feedback gevraagd over de inhoud, aantrekkelijkheid en gebruiksvriendelijkheid van de module.

Aan de hand van deze evaluatiecriteria zijn de verschillende feedbackgroepen gevormd en zijn er verschillende vragenlijsten opgesteld die zijn terug te lezen in *bijlage 1*. Al deze vragenlijsten zijn gezien de tijdsdruk en afstand afgenomen via de e-mail. Enkele personen uit de groep 'buitenstaanders' zijn (ook) *face-to-face* ondervraagd. In onderstaande sub paragrafen is weergegeven, hoe de drie verschillende feedbackcriteria worden verantwoord.

3.4.1. Inhoud

De ontwerpers vinden het belangrijk dat de inhoud van de module relevant en duidelijk is. Alle teksten moeten compleet zijn en elkaar logisch aanvullen. De doelen moeten voor de gebruiker duidelijk te begrijpen zijn en de aanwijzingen makkelijk navolgbaar. De inhoud moet duidelijk, doch kort beschreven zijn.

3.4.2. Aantrekkelijkheid

Naast de duidelijk beschreven inhoud van de module, moet de module er ook aantrekkelijk uitzien. Dit wil zeggen verzorgd en professioneel. Door het gebruik van een structurele lay-out, illustraties en kleuren, pogen de ontwikkelaars de module aantrekkelijk te maken.

3.4.3. Gebruiksvriendelijkheid

De module is ontworpen voor docenten in Zuid-Afrika. Dit betekent dat de module in het Engels geschreven moet worden. Omdat Engels niet de moedertaal is van de ontwikkelaars, is hier extra naar gekeken door twee externe personen. De ontwikkelaars hebben geprobeerd de module zo te ontwerpen dat je in één oogopslag ziet welk onderdeel van de week waar staat. Door gebruik te

maken van werkbladen en een bijgevoegde cd hebben de ontwikkelaars geprobeerd om door middel van visuele ondersteuning bij verschillende activiteiten en door middel van muzikale voorbeelden op de cd de module gebruiksvriendelijk te maken. Aan de feedbackgroep zijn hierover specifieke vragen voorgelegd.

4. Verkregen feedback

*In het volgende hoofdstuk kunt u lezen welke feedback de module **Rock Your Self-Esteem!** van de verschillende evaluatiegroepen heeft teruggekregen en hoe deze is verwerkt in de module. Voor het toepassen van deze feedback in de module, hebben de ontwikkelaars hun creativiteit en flexibiliteit moeten inzetten. Bij het verwerken van de feedback hebben de ontwikkelaars systematisch en gefaseerd gewerkt. Er moesten afwegingen gemaakt worden welke feedback verwerkt zou worden en welke niet, gezien de gekregen feedback nog wel eens kon verschillen. Soms is er ook bewust voor gekozen om de feedback niet te verwerken in de module. Deze keuzes zullen nader toegelicht worden in het volgende hoofdstuk. Het feit dat de feedback daadwerkelijk verwerkt is in de module, laat zien dat er sprake is van breed professioneel en methodisch handelen. Voor de ingevulde evaluatielijsten wordt u doorverwezen naar bijlage 1.*

4.1 Feedback met betrekking tot de inhoud

4.1.1. De titels

De verschillende titels die worden gebruikt in de module, evenals de titel van de module zelf, dekken de lading. **Rock your Self-Esteem!** heeft een mooie dubbele betekenis: het schudt het zelfvertrouwen wakker, maar verwijst ook naar de muziekstijl 'rock'. Ook de titels van alle weken en activiteiten zijn dekkend en passend. Als feedbackpunt kregen de ontwikkelaars onder andere te horen dat de titels van zichzelf klinken als leuke activiteiten. Dit werkt stimulerend voor de jongeren. Zij leren immers sneller en zijn gemotiveerder als ze niet meteen in de gaten hebben dat ze iets aan het oefenen zijn. Op deze manier leren de jongeren al spelend.

4.1.2. Het voorwoord

Van verschillende kanten kregen de ontwikkelaars terug dat het voorwoord te lang en chaotisch was. Alles wat er in stond was relevant, maar het oogde als een lange lap tekst. Dit is aangepast door te werken met kopjes en door kernachtiger te schrijven. Op deze manier is het voorwoord overzichtelijker gepresenteerd.

4.1.3. Doelen en randvoorwaarden

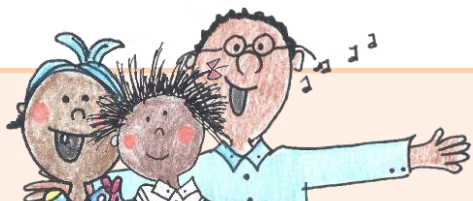
De doelen die deze module wil nastreven zijn kort, duidelijk en krachtig beschreven. Het is mooi dat het doel 'het bouwen aan meer zelfvertrouwen' bestaat uit verschillende subdoelen, waar binnen deze module aan gewerkt wordt. Al deze subdoelen worden ook mooi en helder beschreven, evenals het belang hiervan.

Echter, er mist een duidelijke omschrijving van de emotieregulatie. Hier hebben de ontwikkelaars een aanpassing gemaakt door het geven van concrete voorbeelden over hoe muzikale parameters werken en hoe deze terug komen in de muziek en muziekactiviteiten. Op deze manier is emotieregulatie minder abstract beschreven. Ook zijn de muziekactiviteiten in sommige gevallen aangescherpt, om daadwerkelijk aan emotieregulatie te werken. Door deze aanpassingen is de module in de ogen van Hensen-Cornelissen meer vernieuwend ten opzichte van bestaande modules over zelfvertrouwen voor jongeren met een LVB. Ook is gepoogd nog meer duidelijkheid te scheppen over het feit waarom er eerst met ritme gewerkt wordt en later met melodie en hoe dit op muzikale wijze in verband staat met het reguleren van emoties.

Hensen-Cornelissen wees de onderzoekers erop dat er nergens randvoorwaarden in de module zelf waren beschreven, die nodig zijn voor het implementeren van de module. Deze zijn toegevoegd onder het kopje 'preconditions'.

4.1.4. Weekprogramma

Het aanbod per week is goed gedoseerd; er zijn niet te veel activiteiten in een les gestopt. De opbouw van de wekelijkse activiteiten is erg goed en er zit een stijgende, uitdagende lijn in. Het feit dat er naar een concert wordt toegewerkt, werkt erg motiverend voor de jongeren. Ook zit er een duidelijke structuur in elke les, die begint met een begin- en eindlied. Er werd als tip meegegeven om aan het

einde van elke les ook nog een feedbackronde te houden in de klas, zodat de jongeren kunnen aangeven/bespreken wat goed ging en wat beter kon. De leeropbrengst is groter wanneer je aan het einde woorden geeft aan gebeurtenissen van de afgelopen les, aldus Hensen-Cornelissen. Notermanns geeft in zijn feedback mee dat de activiteit van week één misschien een beetje te hoog gegrepen is. Als er voor het eerst een muzikles is met de gehele groep, kan dit heel spannend zijn. Vandaar dat deze activiteit ook is aangepast. Notermanns deelde ook zijn eigen ervaring met de activiteit van de grafische partituren. Zijn ervaring is dat leerlingen snel instrumenten gaan tekenen in plaats van symbolen. Om dit te voorkomen, is er voor gekozen deze opdracht extra goed toe te lichten en concrete voorbeelden te geven over hoe deze activiteit stap voor stap kan worden uitgevoerd. Een 'moeilijkere' aanpassing bij de *'Thank you Song'*, was het verzinnen van een tweede stem. De feedback van Hensen-Cornelissen hierop was dan ook: "Dit is een pittige klus, zeker als je niet muzikaal onderbouwd bent." Deze opdracht is vervangen. In plaats van het bedenken van een tweede stem, wordt er nu gevraagd om een eigen tekst te maken met de klas. Dit maakt deze opdracht gebruiksvriendelijker. Tot slot stond het programma voor week elf er een beetje los bij en kwam deze niet over als een volwaardige les, terwijl de activiteiten daar wel geschikt voor waren. Week elf is daarom ook herschreven.

4.1.5. Brief voor de ouders/verzorgers

De brief voor de ouders/verzorgers is herschreven aan de hand van de feedback. De nadruk van de eerste brief lag erg op het feit dat de module gericht was op het vergroten van zelfvertrouwen van de leerling. Er werd nadrukkelijk gewezen op het ontbreken van het zelfvertrouwen van de leerling. De feedback van Notermanns was om deze feiten achterwege te laten, omdat ouders/verzorgers wellicht erg bezorgd raken door de brief en zich beledigd kunnen voelen dat zij hun kinderen niet genoeg zelfvertrouwen geven. Notermanns gaf als tip om voornamelijk te schrijven over het feit dat er een muziekprogramma start op school en dit muziekprogramma wordt afgesloten met een groot concert, waarvoor de ouders/verzorgers worden uitgenodigd. De feedback van Hensen-Cornelissen was om deze brief als optie bij de module te voegen, zodat de docenten zelf kunnen beslissen of ze de brief aan de ouders/verzorgers geven of eventueel een eigen brief schrijven. Dit wordt in het voorwoord ook duidelijk genoemd.

4.1.6. Het betrekken van de ouders/verzorgers

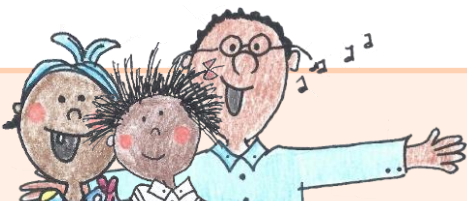
In het onderzoek en in de module wordt duidelijk beschreven waarom het van belang is om de ouders/verzorgers te betrekken bij deze module om zo te werken aan het zelfvertrouwen van de leerlingen. Dit is een sterk punt van de module volgens Joubert. Er wordt medewerking van de ouders/verzorgers gevraagd door middel van de brief. Ook is er wekelijks een opdracht die de leerlingen thuis kunnen doen met een ouder/verzorger. Hendricks geeft aan dat waarschijnlijk maar 40% van de ouders ook daadwerkelijk betrokken en actief mee zullen werken aan deze module. Om de ouders/verzorgers actiever bij de module te betrekken had Hensen-Cornelissen het idee om te starten met een grote gezamenlijk aftrap voor leerlingen en ouders/verzorgers. Dit is opgenomen in de module.

4.1.7. Het geven van feedback

In week vier wordt beschreven hoe concrete feedback gegeven dient te worden. Echter ontbrak hierbij een concreet voorbeeld ter verduidelijking. Dit is aangepast. Er is hier ook bewust gekozen om een voorbeeld te nemen voor het geven van positieve feedback, omdat de nadruk van de module ligt op het benadrukken van de positieve eigenschappen van de jongere.

4.1.8. Het gebruik van zelfgemaakte instrumenten

De ontwikkelaars wisten niet zeker of de module ook goed te gebruiken en leuk voor de leerlingen zou zijn, als de school niet beschikt over instrumenten en dus alleen de zelfgemaakte instrumenten kan gebruiken. De activiteiten zijn echter zo beschreven dat deze ook zijn uit te voeren met bijvoorbeeld alleen zang en klappen in de handen. Joubert gaf als tip om in de bijlage te beschrijven dat er gebruik

gemaakt kan worden van *bodypercussion* of zelfgemaakte shakers. Echter was hier al een heel weekprogramma aan gewijd. De ontwikkelaars hebben er daarom voor gekozen het daar bij te laten. Dit ook mede gezien de feedback van anderen die aangaven dat de activiteiten leuk zijn beschreven en eruit zien alsof er bij het uitvoeren veel plezier wordt gemaakt.

4.1.9. Compleetheid teksten

Hensen-Cornelissen schreef het volgende: "Ik denk dat de docent in het Afrikaanse en Nederlandse onderwijs een zeer belangrijke rol speelt. Tenslotte is deze opvoeder, docent en politieagent. De manier hoe deze docent denkt over de leerling en hoe deze de ontwikkeling stimuleert mag m.i. een veel prominenter plaats hebben in jullie onderzoek. Ik mis in de verantwoording hoe het nu gesteld is met deze houding van de docenten. Jullie beschrijven alleen de houding en het doel in het algemeen. Dit geeft mij als criticus geen duidelijk beeld hoe je dit met deze methode kan stimuleren of afdwingen. Hoe reflecteren de Zuid-Afrikaanse docent op eigen gedrag/handelen?"

De reden dat deze punten niet in de module of het productverslag worden onderbouwd is, omdat deze al uitvoerig in het inventariserend onderzoek zijn beschreven en onderbouwd. Daarom wordt er hier in het productgedeelte niet verder op ingegaan. Wel hebben de ontwikkelaars contact opgenomen met Hensen-Cornelissen om voor opheldering te zorgen. Het onderzoeksverslag is naar haar opgestuurd, wat ze als prettig ervoer.

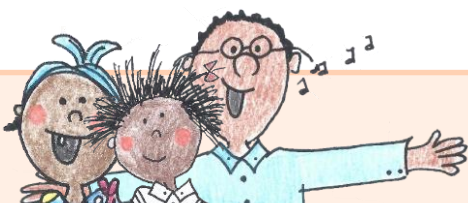
4.2. Feedback met betrekking tot de aantrekkelijkheid

Qua opmaak en aantrekkelijkheid waren bijna alle leden van de verschillende evaluatiegroepen het unaniem eens over het feit dat de module er duidelijk en vooral aantrekkelijk uit ziet. De illustraties in het boekje maken de tekst luchtig en leesbaar. Bovendien werkt het ook erg uitnodigend om de tekst te willen lezen, aldus Bosma. Hendricks gaf als feedbackpunt dat de illustraties resoneren met de verschillende culturen die in Zuid-Afrika leven. Hensen-Cornelissen vond de illustraties er wat te kinderlijk uitzien. Haar onderbouwing hierbij is: "Ondanks dat deze leerlingen een beperking hebben willen ook zij graag bij de volwassen wereld horen." Met dit argument zijn de ontwikkelaars het eens. Deze module is in eerste instantie ontworpen voor de docenten om te gebruiken met de leerlingen en niet voor de leerlingen om zelf in te werken. Vandaar dat ervoor gekozen is deze feedback niet te verwerken in het eindproduct, mede vanwege de feedback van Notermans en Hendricks die de illustraties juist passend vonden.

4.2.1. Praktische tips met betrekking tot lay-out

Door feedback te vragen aan verschillende mensen zijn er ook nog aan aantal praktische tips naar voren gekomen met betrekking tot de lay-out, die door onder andere een tunnelvisie bij de ontwikkelaars niet meer waren waargenomen. Het zijn soms maar hele kleine veranderingen waardoor de lay-out een stuk duidelijker werd. De punten worden hieronder kort benoemd.

- Begin elke week telkens op de rechter pagina. Dit maakt het overzichtelijker als je door het boekje bladert. (Hensen-Cornelissen)
- Maak een symbool voor de cd en de werkbladen. Hier wordt vaak naar verwezen. Zo is in één oogopslag duidelijk dat hier gebruik van gemaakt kan worden. (Notermans)
- Zorg bij illustraties van mensen en dieren ervoor dat deze naar een stuk tekst kijken in plaats van naar een leegte. Dit leidt (onbewust) af. (Schinkel)
- De leeswijzer is een belangrijk onderdeel. Deze mag er uitspringen zodat hier niet zo makkelijk overheen gelezen kan worden. Dit hebben de ontwikkelaars gedaan door hier meerdere kleuren te gebruiken. (Notermans)
- Tot slot als aandachtspunt, hebben de ontwikkelaars nog mee gekregen om het tekstvlak in de blokken wat kleiner te maken, zodat er een marge ontstaat en de tekst niet vlak aan de rand zit. Helaas hebben de ontwikkelaars geen tijd meer om dit toe te passen. Echter is dit lay-out technisch gezien een goed leerpunt, waar een eventuele volgende keer rekening mee gehouden kan worden bij het werken in het programma InDesign. (Bosma)

4.3 Feedback met betrekking tot de gebruiksvriendelijkheid

Van alle docenten hebben de ontwikkelaars te horen gekregen dat de module erg gebruiksvriendelijk is. Alle opdrachten, evenals de aanpassingen voor de opdrachten, worden helder stap voor stap beschreven. De docent wordt als het ware bij de hand meegenomen door de module heen, wat vooral erg fijn is voor docenten die zichzelf als amuzikaal beschouwen.

De cd en de werkbladen zijn ook erg bevorderlijk om het geheel gebruiksvriendelijk te maken. Door de ondersteuning van werkbladen, de liederen en verschillende geluidsfragmenten op de cd kan de module ook met succes worden uitgevoerd door docenten, die zich minder zeker voelen op het gebied van muziek, aldus Van der Sluis.

Alle leden van de evaluatiegroepen vonden het goed dat er een vaste structuur in de lessen zit met onder andere een begin- en eindlied. Daarnaast is ook de volgorde van de wekelijks aangeboden activiteiten passend. Dit werd als fijn ervaren.

Hendricks heeft als feedback, dat hij en zijn team erg onder de indruk zijn van het feit dat hij duidelijk kan teruglezen dat er echt rekening is gehouden met wat de mogelijkheden zijn van de leerlingen.

“Here, once again, you have impressed me with your consideration and powers of observation.” Het feit dat er met verschillende aspecten rekening is gehouden, zoals het gebruik van de module in een derdewereldland, waar niet alle scholen beschikken over instrumenten, maar ook de mogelijkheden en onmogelijkheden van de leerling, maakt de module gebruiksvriendelijker voor de doelgroep. Als deze aspecten niet waren meegenomen bij het ontwikkelen van de module was deze simpelweg ook minder makkelijk te gebruiken geweest, omdat er dan bijvoorbeeld geen rekening gehouden was met verschillende obstakels.

Het feit dat er tips in staan voor de docenten zelf, is volgens Joubert *“awesome”*. De houding van de docent tijdens het werken met deze module, is tenslotte van groot belang om het doel van de module te behalen. Echter konden sommige tips erg betuttelend overkomen, aldus Hensen-Cornelissen. Hierdoor kunnen docenten zich niet serieus genomen voelen. Hier moet voor gewaakt worden, want het behalen van het doel van deze module is van een groot deel afhankelijk van de houding van de docent. De tips zijn daarom ook nog eens goed nagelezen, aangepast en vervolgens opnieuw voorgelegd aan Van der Sluis. Van der Sluis gaf (mondeling) aan dat de houding nu duidelijker beschreven was en de beweegredenen voor de houding duidelijk was toegelicht.

4.3.1. Vertaling

Omdat het boekje ontworpen is voor docenten uit Zuid-Afrika, hebben de ontwikkelaars de module moeten vertalen naar het Engels. Gezien dit niet hun moedertaal is, zaten er nogal wat grammaticale fouten en spelfouten in de Engelse versie. Volgens Hendricks was dit niet heel erg, omdat ondanks de fouten de bedoeling en de activiteiten nog steeds erg duidelijk naar voren kwamen. De ontwikkelaars vinden dit echter storend en niet bevorderlijk voor de leesbaarheid, vandaar dat de module nog enkele malen grondig in het Engels is nagelezen door de ontwikkelaars. Vervolgens hebben zij de teksten nog laten controleren door D. Brand, werkzaam bij een internationale tuinbouw organisatie waardoor hij veel afreist naar verschillende landen en J. Kanis, medeoprichter (en werkzaam) bij een groot bedrijf wat werkt voor veilig internet. Het hoofdkantoor van dit bedrijf bevindt zich in San Francisco (USA), waar hij ook vaak aan het werk is. Brand en Kanis hebben de teksten doorgelezen en hier vervolgens feedback opgegeven, doordat ze aangaven wat er fout was (door het toelichten van Engelse grammatica regels). Vervolgens hebben de ontwikkelaars zelf de teksten verbeterd aan de hand van de feedback. Dit maakt dat de ontwikkelaars zich hebben verbeterd met betrekking tot Engelse grammatica en zijn ze op deze manier ook lerende professionals.

Hensen-Cornelissen had nog een aantal opmerkingen met betrekking tot bepaalde woordkeuzes, zoals het woord ‘afval’ en ‘U’, zie *Bijlage 1*. Omdat deze feedback niet relevant is voor de Engelse versie van het boekje (deze woorden kwamen alleen voor in de Nederlandse versie) is deze feedback niet verwerkt.

4.3.2. De module toepassen

Op de vraag: 'Zou u de module gebruiken met uw leerlingen?', antwoordt Hendricks: "MOST DEFINITELY!!!!!!". Hendricks en zijn team zijn erg positief over de module en haar gebruiksvriendelijkheid. Dit was voor de ontwikkelaars een erg belangrijk streepunt. Gezien het voor deze doelgroep ontwikkeld is.

4.4. Extra feedbackpunten

Als laatste heeft Joubert de ontwikkelaars van de module nog gewezen op het feit dat bewoners van Zuid-Afrika niet gecharmeerd zijn van het woord 'township'. Dit woord heeft in elk land weer een andere betekenis. De inwoners van Zuid-Afrika geven de voorkeur aan het woord *low-income area*. Daarom is het woord 'township' in de module ook vervangen door het '*low-income area*'.

Een ander feedbackpunt was het ontbreken van evaluatieformulieren bij de module voor de docenten, die gaan werken met de module. Tenslotte krijg je de beste feedback van de mensen die daadwerkelijk zelf met de module werken. Deze is daarom ook los toegevoegd bij de module zodat er ruimte is voor verbetering van de module.

Joubert adviseert ook om Happydale (de naam van de school) weg te halen. Dit in verband met ethische redenen. Deze is dus uit de module gehaald. Tot slot kon het stuk 'Over de schrijvers' wat genuanceerder op sommige punten. Wanneer men dit las, kon het overkomen alsof de schrijvers overal in Zuid-Afrika hebben gewerkt. Dit is niet het geval en maakt bovendien nogal een groot verschil. Zo is de steun van de regering bijvoorbeeld in elk gedeelte van het land weer anders. Vandaar dat er wel benoemd moet worden dat de ontwikkelaars werkzaam zijn geweest in Port-Elizabeth, gezien dat weer een andere dynamiek met zich mee kan brengen. Op sommige punten kon de tekst nogal generaliserend overkomen. Dit kwam vooral doordat het vertaald is naar het Engels. Zo viel in de Engelse tekst lezen: 'Alle leerlingen die in een *low-income area* wonen hebben weinig zelfvertrouwen'. Dit is te generaliserend en is daarom genuanceerd.

5. HBO-criteria

Het ontwikkelde product is aan de HBO-criteria onderworpen (beschreven in de studiehandleiding Praktijkgericht Onderzoek, periode CD 2014-2015). Deze criteria gaan over de professionaliteit van de ontwikkelaars. In het hele verslag is naar voren gekomen op welke wijze de ontwikkelaars op het gewenste niveau hebben gepresteerd. In dit hoofdstuk wordt kort en overzichtelijk verantwoord op welke wijze volgens de HBO-criteria is gewerkt.

Brede professional

De sociale professional handelt vanuit een overkoepelende visie en vanuit een integrale en interdisciplinaire insteek. Hij levert zijn specifieke bijdragen vaak in samenwerkingsverbanden.

De ontwikkelaars hebben door hun product, voortkomend uit het inventariserend onderzoek, laten zien dat ze in samenwerkingsverband een specifieke bijdrage hebben geleverd. Ze hebben hun eigen bevindingen gecombineerd, met de kennis en kunde van mensen uit het werkveld en van de doelgroep. Hun visie, zich inzetten voor meer zelfvertrouwen voor jongeren met een LVB uit de townships, hebben zij hierbij duidelijk gemotiveerd en het belang hiervan is ook bekend bij de omstanders en betrokkenen. Ze sluiten met hun module aan bij de normen en waarden van de Zuid-Afrikaanse bevolking en hun kennis en kunde. Daarnaast getuigt de module ook van een interdisciplinaire insteek. Er is gekeken naar de behoeften van de doelgroep en hierop in ingespeeld, rekening houdend met de sociaaleconomische situatie.

Reflectieve professional

De sociale professional hanteert complexe beroepssituaties met een grote mate van zelfstandigheid en flexibiliteit, creativiteit en transfer.

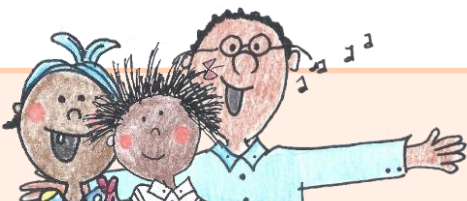
Het ontwikkelde product laat duidelijk zien dat er sprake is van creativiteit. Een zelfontworpen module, die qua lay-out verzorgt en professioneel eruit ziet. De inhoud is ook zelf ontworpen, de activiteiten zelf bedacht of aangepast aan het gewenste niveau. Het gehele project (de eigen bevindingen in Zuid-Afrika, het onderzoek, het ontwikkelde product) laten een grote mate van zelfstandigheid zien. Alles is vanaf de grond opgezet door de ontwikkelaars. Er kon niet verder worden gebouwd op een bestaand fundament, omdat deze er simpelweg niet was. Het werken aan een dergelijk project vraagt veel flexibiliteit. In eerste instantie is deze flexibiliteit te zien in het werken met een andere cultuur (in Zuid-Afrika is het te laat reageren; lang wachten heel normaal) en daarnaast getuigt het open staan voor feedback ook van flexibiliteit. De ontwikkelaars hebben niet vastgehouden aan de eigen ideeën, maar hebben kritisch en reflectief gekeken naar zichzelf, waarbij ruimte was voor feedback van derden.

Methodische professional

De sociale professional gaat in zijn handelen methodisch, systematisch en gefaseerd te werk, op grond van een regulatieve cyclus. Belangrijke elementen hierbij zijn: oriëntatie, onderzoek, analyse, ontwerp, planvorming, realisering, evaluatie, verantwoording, verslaglegging. Het methodisch handelen heeft doorgaans een iteratief karakter; hierbij vervullen reflectie en bijsturing een cruciale rol.

De regulatieve cyclus heeft een grote rol gespeeld. De regulatieve cyclus begon op Happydale, waar de ontwikkelaars een eigen project hebben opgezet ter bevordering van het zelfvertrouwen van de jongeren. Dit hebben zij gedaan naar een uitgebreide oriëntatiemaand, waarin ze naast observaties ook theoretische methoden hebben onderzocht. In Nederland zijn ze verder gegaan met het onderzoek, door hun eigen bevindingen te analyseren, samen met interviews van deskundigen en literatuur. Hier is als ware een nieuwe cyclus begonnen, wat is samengevat in het onderzoeksverslag. Vervolgens is er begonnen met het analyseren van het onderzoek, waaruit en ontwerp, de module, is ontstaan. Plannen zijn gemaakt over de uitvoer hiervan, waarbij het vervolgens is gerealiseerd. De evaluatie is mede dankzij de feedbackgroep tot stand gekomen. De verantwoording is met name in het productverslag weergegeven, evenals de correcte verslaglegging.

Bij het gehele proces, vanaf Zuid-Afrika tot de definitieve ontwikkeling van de module, is de reflectieve houding van de ontwikkelaars toonaangevend geweest. Vaak zijn plannen bijgesteld na reflectie en al naar gelang de behoeften van de doelgroep.

Kenniswerker

De sociale professional combineert bestaande kennis en genereert nieuwe kennis, ten behoeve van de beroepsuitoefening en de vernieuwing daarvan.

Continu is de bestaande kennis gecombineerd met de eigen bevindingen en nieuwe theorieën. Dit alles met als enige doel om en zo inhoudelijk goed en aansluitend mogelijk product te ontwikkelen. De module is volledig gebaseerd op de kennis van de ontwikkelaars. Zij hebben er alles aan gedaan om zo volledig mogelijk te zijn in het beschrijven van hun kennis en de toepassing hiervan in de module.

Lerende professional

De sociale professional ontwikkelt zichzelf en zijn deskundigheid voortdurend, vooral ook in en door de uitoefening van zijn professionele werkzaamheden.

Alvorens de ontwikkeling van de module, is er eerst een uitgebreid inventariserend onderzoek geweest. In dit onderzoek hebben de ontwikkelaars hun kennis verbreed, door nieuwe theorieën te onderzoeken. Vervolgens hebben zij zich duidelijk ontwikkeld, door al de (opgedane) kennis om te zetten in een concreet product. Dit was een nieuwe ervaring voor hen, wat getuigt van een ontwikkeling. Dit alles is ontstaan vanuit professionele muziektherapeutische werkzaamheden in Port-Elizabeth. De muziektherapeutische kennis heeft gedurende het hele proces een rol gespeeld. Tot slot hebben de onderzoekers zich lerend opgesteld in het feit dat ze de gehele module naar het Engels hebben vertaald. Hierbij hebben ze om feedback gevraagd, en vervolgens zelf de teksten aangepast, zodat ze hun Engelse spelling konden verbeteren.

6. Aanbevelingen

Naar aanleiding van de verkregen van feedback en de eigen bevindingen van de ontwikkelaars, kunnen er enkele aanbevelingen worden gedaan te behoeve van het verbeteren van het product en het verder ontwikkelen van het product.

Er kunnen aanbevelingen worden gedaan op verschillende niveaus, te weten op implementatieniveau, en op verbredingsniveau. Met het implementatieniveau wordt bedoeld: betreffende de uitvoering van de module. Met het verbredingsniveau wordt bedoeld op welke wijze de module nog kan worden aangepast en uitgebreid. Dit laatste genoemde niveau is tevens ook interessant voor de vakgroep, omdat het hierbij gaat om nieuwe aanbevelingen, waarbij het gebruik van vaktherapeutische kennis van belang is.

Implementatieniveau

In eerste instantie is het interessant wanneer de module daadwerkelijk geïmplementeerd wordt op verschillende *special schools* in de Zuid-Afrikaanse *townships*. Na het uitvoeren van de gehele module, kan er worden gekeken waar de module al dan niet aansluitend is. Ook kan er worden gekeken of de beschreven doelen daadwerkelijk zijn behaald. Daarnaast vinden de ontwikkelaars het persoonlijk erg interessant om te kijken hoe de ouders/verzorgers deze module ervaren.

De ontwikkelaars hebben de module geschreven naar aanleiding van hun bevindingen op Happydale en uit de bevindingen van het onderzoeksverslag. Het zou dan ook goed zijn om hier de eerste *trial* van het product te doen. Het contact met de doelgroep is hierbij makkelijk te onderhouden, wat erg belangrijk is bij een eerste *trial*. Ook het bijgevoegde feedbackformulier is hierbij van belang. Een heldere en duidelijk checklist om te kijken of de doelen daadwerkelijk bereikt kunnen worden en hoe de ervaringen zijn met het product, zorgt dat de resultaten inzichtelijk worden.

Daarnaast kwam uit de feedback van Joubert naar voren dat er moet worden gekeken of de implementatie voor heel Zuid-Afrika toepasbaar is. De ontwikkelaars hebben het gebaseerd op hun bevindingen in de Oost-Kaap van Zuid-Afrika. Zuid-Afrika is een groot land, dus is het goed om te kijken of de mentaliteit en normen en waarden voor de leerlingen en docenten uit (bijvoorbeeld) de Zuid-Kaap vergelijkbaar is. Wanneer dit het geval is, betekent dit dat de module te generaliseren is.

Vanuit de feedbackgroep (te weten docenten Happydale) kwam naar voren dat hetzelfde product ook kon worden toegepast bij jongere kinderen met een LVB of bij jongeren zonder een LVB. Hierbij zou dan meer gebruik kunnen worden gemaakt van de makkelijkere/moeilijkere opties die beschreven staan bij de activiteiten. Een interessante kijk die doormiddel van implementatie van de module bij de beschreven doelgroepen kan worden onderzocht.

Verbredingsniveau

Ook is het interessant als de module nog aangevuld wordt op verschillende gebieden. Te denken valt aan het beschrijven van activiteiten die ook mogelijk zijn bij fysieke en geestelijke gehandicapte leerlingen. De huidige module houdt geen rekening met fysieke beperkingen, zoals een beperking met de handen, waardoor bijvoorbeeld trommelen niet mogelijk is. Te denken valt om een differentiatie te maken, naast de huidige differentiaties, in het musiceren met een fysieke beperking.

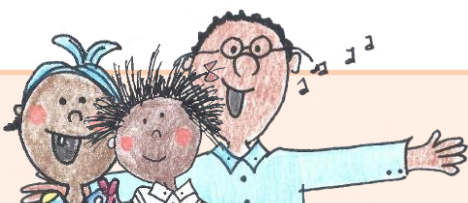
Een andere aanvulling betreft de differentiatie in verschillende uitingen van te weinig zelfvertrouwen, te weten het overschreeuwende en agressieve type; het verlegen en onzekere type en het angstige en geremde type. De differentiatie betreffende deze types zou terug kunnen komen in een houdingsverschil bij de docenten en wellicht in de muziekactiviteiten. Vaktherapeutisch is het interessant om dit te observeren en te onderzoeken hoe de verschillende types omgaan met de muziekactiviteiten.

Deze module richt zich specifiek op de jongeren uit Zuid-Afrika. Het zou echter interessant zijn om te onderzoeken of andere ontwikkelingslanden deze module ook kunnen gebruiken. Echter, hierbij moeten wel aanpassingen worden gemaakt in (mogelijk) de taal en het liedrepertoire. Ook is het noodzakelijk om te kijken of de ouders/verzorgers in deze ontwikkelingslanden op dezelfde wijze handelen.

De huidige module is geschreven in het Engels. Om de module nog toegankelijker te kunnen maken voor alle docenten in heel Zuid-Afrika, kan de module vertaald worden in andere talen, waaronder Xhosa en Afrikaans. Op deze wijze, kan de module door iedereen worden gebruikt.

Een laatste aanbeveling betreft het specificeren van een modulereeks, waarbij aan ieder onderwerp dat valt onder zelfvertrouwen apart wordt gewerkt, waardoor meer de diepte in kan worden gegaan. Hierbij moet wel goed worden onderzocht welke behoefte de doelgroep hieraan heeft. Met andere woorden, vinden zij het nodig dat de module wordt gespecificeerd en eindigt in vier losse modules. Daarnaast zal de beschreven module in een groter geheel kunnen worden geplaatst, waarbij de beeldende en drama-aspecten worden betrokken. Als eindproduct van de module valt dan te denken aan een musical, waarin alle drie de creatieve aspecten worden betrokken. Deze laatst genoemde aanbeveling is interessant, omdat sommige leerlingen meer affiniteit zullen hebben met beeldend werken of drama, dan met muziek. Voor deze aanbeveling is meer onderzoek nodig naar het inzetten van andere creatieve middelen en is een breed vaktherapeutisch team nodig, wat samen vanuit verschillende creatieve oogpunten de mogelijkheden onderzoekt.

Bronnenlijst

Beer, Y. de. (2011). *De kleine gids: Mensen met een licht verstandelijke beperking*. Deventer: Kluwer.

Bom, E. (2007). Ernstig meervoudig gehandicapten en muziek. *Brochure van muziektherapeute Ellen Blom*. Geraadpleegd op 5 mei 2015 via <http://www.platformemg.nl/wp-content/uploads/2012/06/brochure-emg-en-muziek.pdf>.

Bruscia, K. E. (2001). *64 technieken bij improvisatorische Muziektherapie*. (P. van der Berk, Vert.). Amersfoort: Hogeschool Utrecht. (Oorspronkelijk werk gepubliceerd in 1987).

Cooper, P.J., Tomlinson, M., Swartz, L., Landman, M., Molteno, C., Stein, A., McPherson, K. & Murra, L. (2009). Improving quality of mother-infant relationship and infant attachment in socioeconomically deprived community in South Africa: randomised controlled trial. *The British Medical Journal*, 338, 1-8. doi:10.1136/bmj.b974.

Ensie (2011). Zelfvertrouwen. *Definitie en betekenis*. Geraadpleegd op 22 oktober 2014 via <http://www.ensie.nl/redactie-ensie/zelfvertrouwen>.

Esbach, F., Hensen-Cornelissen, A., Hof, C. van 't. & Staaïj, van der, J. (2006). Verstandelijke beperking. In: H. Smeijsters (red.), *Handboek muziektherapie. Evidence based practice voor de behandeling van psychische stoornissen, problemen en beperkingen* (pp. 299-314). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Gazelle, H., & Ladd, G. W. (2003). Anxious solitude and peer exclusion: A diathesis- stress model of internalizing trajectories in childhood. *Child Development*, 74(1), 257- 278.

Geenen, M. (2010). *Reflecteren. Leren van je ervaringen als sociale professional*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Gervink, J. & Sluis, B., Van der., (2015). *Onderzoeksverslag 'Rock Your Self-Esteem!'*. Amersfoort: Hogeschool Utrecht.

Hegi, F. (2010). Componenten. In: H.H. Decker-Voigt & E. Weymann. (Hrsg.). *Lexicon Musiktherapie* (pp. 244-252). Göttingen: Hogrefe.

Hulscher, Y. (2008). Muziekconsulent voor het speciaal onderwijs. In: Y. Hulscher. *Werken in de muziek. Met het hart, met de handen, met het hoofd* (21-25). Broek op Langedijk: Gigaboek.

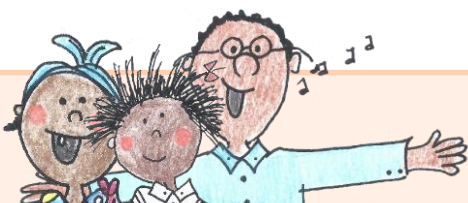
Kaldenbach, Y. (2005). Cognitieve therapie bij een veertienjarige adolescent zonder vermijdingsgedrag. *Tijdschrift Kind en adolescent praktijk*, 4(1), 3-12. doi:10.1007/BF03059562.

Kurstjens, H. & Baerends, A (2006). Nordoff-Robbins, Alvin, Priestley, Riordan-Bruscia, Heimlich. In: H. Smeijsters (red.), *Handboek muziektherapie. Evidence based practice voor de behandeling van psychische stoornissen, problemen en beperkingen* (p. 138). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Manson, N.F. (2014). The Diversity of African Musics: Zulu Kings, Xhosa Clicks, and Gumboot Dancing in South Africa. *General Music Today*, 27(2), 30-35. doi:10.1177/1048371313493287.

Muziekspeciaal (2010) . Marianne Wiersma. *Horus*. Geraadpleed op 17 april 2015 via <http://www.muziekspeciaal.com/marianne-wiersema>.

Nieuwebroek, A. & Ruigrok, J. (2004). Angst: vechten of vluchten. In: A. Nieuwebroek & J. Ruigrok, *Overwin je faalangst* (pp.13-15). Amsterdam: Ten Have.

O'Mara, A.J., Marsh, H.W., Craven, R., & Debus, R.L., (2006). Do self-concept interventions make a difference? A synergistic blend of construct validation and meta-analysis. *Educational Psychologist*, 41(3), 181–206.

Ott, P. (2011). *Music for Special Kids. Musical Activities, Songs, Instruments and Resources*. London/Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Pavlicevic, M. & Ansdell, G. (2004). *Community Music Therapy*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Rengenhart, E. (2009). Wat doet sensorische integratie. *Sensomotorische integratie*. Geraadpleegd op 5 mei 2015 via <http://www.sensomotorische-integratie.nl/si-wat-doet.html>.

Ruud, E. (2010). *Community Music Therapy. Music Therapy*. Geraadpleegd op 04 mei 2015 via <http://www.hf.uio.no/imv/personer/vit/evenru/even.artikler/CMTherapy.pdf>.

Schweizer, C. (2006). Verschil moet er zijn... : begeleiden en behandelen door de creatief therapeut en de 'creatief agogisch werker'. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 2006(2), 28-35.

Smal, C. (1998). *Musicking*. Hanover: Wesleyan University Press.

Smeijsters, H. (2006) Verklaringsmodellen. In: H. Smeijsters, *Handboek Muziektherapie. Evidence based practice voor de behandeling van de psychische stoornissen, problemen en beperkingen* (pp. 91-92 & pp.112-113). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Soudijn, K. (2010). Psychoanalytische theorieën. In: Van der Molen, Perreijn, Van den Hout (Red.) (2010), *Klinische Psychologie. Theorieën en psychopathologie*. Groningen/Houten: Noordoff Uitgevers, pp. 211-255.

Travis Jr., R. (2012). Rap Music and the Empowerment of Today's Youth: Evidence in Everyday Music Listening, Music Therapy, and Commercial Rap Music. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 30, 139–167. doi: 10.1007/s10560-012-0285-x.

Verlinden, K. (2007). De humoristische noot in therapie. Een contextuele kijk. *Leren Over Leven*. Geraadpleegd op 4 mei 2015 via <http://www.lerenoverleven.org/>.

Wegwijzer Jeugd & Veiligheid (2015). LVB jongeren en criminaliteit. *Wegwijzer Jeugd & Veiligheid*. Geraadpleegd op 12 maart 2014 via <http://www.wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/onderwerpen/lvb-jongeren/>.

Wereld, E., van der. (2015). Zelfvertrouwen vergroten door feedback als cadeautje te zien. *Zelfvertrouwen*. Geraadpleegd op 4 mei 2015 via <http://www.zelfvertrouwen.com/onzekeerheid/zelfvertrouwen-vergroten-tip-deel-2/>.

Wit, M. de., Moonen, X. & Douma, J. (2011). Richtlijn Effectieve Interventies LVB: Aanbevelingen voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.

Wood, S., Verney, R. & Atkinson, J. (2004). From Therapy to Community: Making Music in Neurological Rehabilitation. In: M. Pavlicevic, & G. Ansdell (Eds.), *Community Music Therapy* (pp. 48-62). London/Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Zoon, M. (2013A). Kenmerken en oorzaken van een licht verstandelijke beperking. *Nederlands Jeugd Instituut. Kennis over jeugd en opvoeding. Onderzoek*. Geraadpleegd via http://www.zat.nl/nji/dossierDownloads/LVB_Kenmerken_en_oorzaken.pdf.

Zoon, M. (2013B). Wat werkt bij LVB. *Jeugdweelzinswerk*. Geraadpleegd op 5 mei 2015 via http://www.jeugdweelzinswerk.nl/nl/Watwerkt_LVB.pdf.

Bijlagen

<u>Onderdeel:</u>	<u>Pagina:</u>
1. Evaluatieformulieren feedbackgroepen	p. 41
2. Songteksten bekende Afrikaanse liederen	p. 68
3. Voorbeelden illustraties	p. 74
4. Eindlied	p. 75

Bijlage 1 Evaluatieformulieren feedbackgroepen

Ervaringsdeskundigen
Christine Joubert

As you may know, we are busy writing a music module for our graduation.

To create the most perfect module it is important to ask feedback from different points of view. That is why we ask you to read the first concept of our module and the product report. Can you fill in the questions below after you read both documents?

To get your feedback as clearly as possible we ask you also to write an explanation by the questions if possible. For some questions, several answers are possible.

The main things we want to know about our first concept of the module is: does the module looks likeable to you; is the module user friendly; do you understand the musical activities written in it; do you think the module is suitable for the learners of Happydale; do you think the module will achieve its goal?

Another important question we want to ask you: since we have written this module for teachers in South Africa in order for them to use it, we have to translate everything into English. Now is English not our mother tongue. So if you see any misspellings, grammar errors etc. in the module, will you PLEASE inform us about it!!

There are a lot of mistakes – I'm not judging you please, I understand it is your 2nd language! but it may take me some time to edit it – if you want me to do this, please send me the document in a word format, then I can edit it.

Questions about LAY OUT.

1) What is your opinion about the lay out only looking at the text?

- Clear to read
- Not clearly to read
- The letters are too tiny
- The letters are too big
- The used type is clear
- There are too much words on one page.

2) What do you think of the collars used in the module?

- I like it.
- I don't like it.

3) What is your opinion about the illustrations in the module?

- Very nice
- They add nothing to me
- I don't like them

4) Does the module look likeable to you?

- Yes
- No

5) Do you think the module looks clear to you?

- Yes – just work on grammar and make sure you make yourself understandable 😊
- No

Questions about SUBJECT-MATTER

6) What is your opinion about the title of the module: Rock your self-esteem?

- I think it is a nice, appropriate title for the module
- I don't think this title is appropriate for this module
- I find it to childish
- Otherwise:

7) What are your thoughts about the weekly titles?

- suitable 😊
- Not suitable
- Otherwise:

8) What is your opinion about the activity titles?

- suitable 😊
- Not suitable
- Otherwise:

9) What do you think of the foreword in the module?

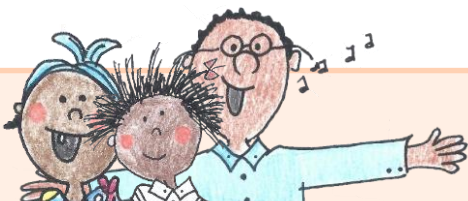
- Clear – just change that first paragraph
- Too long
- Not clear
- Relevant information
- Irrelevant

10) What do you think of the reading guide?

- Clear – just check grammar
- Not clear
- Not relevant

11) Is the design of the music activities clear to you?

- Yes
- No

- Some are, some not

12) What do you think of the order of the activities in the module?

- Good
- I don't think the order is logical
- There are too much activities repeating
- Otherwise:

13) What is you opinion about the adaptations of the musical activities?

- Clearly described
- These are too much
- These are too few
- Not clearly described

14) What are your thoughts about the letter for the parents/caregivers of the learners?

- Suitable
- Unsuitable

15) What do you think of the fact that parents/caregivers are also involved in this module?

- Relevant and feasible. – very important!
- Relevant but not feasible
- Otherwise:

16) What is your opinion about the extra concentration music activities?

- Bright and clear
- Not relevant
- Otherwise:

17) Do you think that the module and the selected songs reflect the perception of the learners?

- Yes
- No

18) What do you think of the fact that there is advice for the teachers in the module?

- I think this is good – awesome!
- I don't think this is good
- Otherwise:

19) What is your opinion about the way these advices are described?

- Clear and applicable
- Clearly but not applicable
- Not clear but applicable

- Not clear and not applicable

20) Do you see the relation between the product report and the module?

I haven't been able to read your product report – I think you may have to send it to someone to edit it for you? I'll try and read it as much as I can, but will send you this evaluation so long.

- No
- Sometimes
- Yes

22) Are there important relevant aspects, you have read in the product report that aren't coming back in the module?

I'll read the product report.

- No
- Sometimes
- Yes
-

23) Do you think the module and the goals are realistic?

- No
- Yes

23) Do you think this module can be used in an appropriate manner by all teachers (Think also of teachers who are less musical)?

- No
- Yes

24) Do you think this module has a chance of success if there are no musical instruments at school, meaning during the module only the self-made instruments by the learners will be used?

- No
- Yes – maybe you can provide alternative options in your appendixes? I.e. using coffee tins as drums, or the homemade shakers, or body percussion, etc

25) Do you see similarities with the music therapy profession in this module?

- No
- Yes – its difficult to say, and I'm not sure if it is necessary to have similarities with music therapy – the teachers are not music therapists, so it does not matter. Nowhere in the module do you mention music therapy, and its not really necessary to speak of it? This is a musical activity programme for non musical teachers to use.

26) What do you like the best / strongest / most about this module?

It is easy to use and clear – (just check the grammar!). It's fun and simple, it does not demand a lot of time for the teachers, and it gives really nice ideas for anyone to use.

27) Do you have some ideas for improvement/modifications? Which parts?

I think you have done a very good job, and that you can feel very proud. I think the improvements and modifications will only come about when someone has implemented this programme. If you can maybe you can attach a questionnaire or report sheet for the teachers with this module, so that this can be accounted for. The best feedback will be from those who are actually using the programme.

28) Other recommendations/ feedback for our module?

It may be a good idea to take out the name of the school where you did your research, also in your product review. Unless you have specific permission, written as well, by Mr Hendricks, you can't use the name. I think also just for general ethical reasons, rather don't use it and just say you worked at a special needs school in a low social income area in South Africa. I think you can mention that you were in Port Elizabeth, as that may add another dynamic. The Eastern Cape is a vast, rural province with not a lot of help from the government, if you compare it to Gauteng and Western Cape. You can do your own research on this and not just take my word for it, I'm just mentioning it as something you can research and then use to your own discretion.

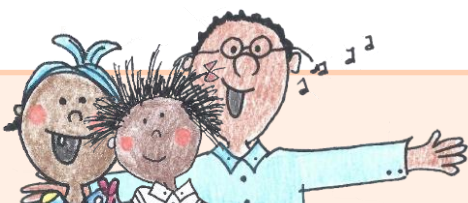
Index

Don't mention townships of South Africa, because the word township has very different meanings in different countries, and you weren't actually working in a township (according to South Africa), you were working in a low-income area, where kids (that possibly came from a township) went to school. And you can't say that the teachers work with kids with low self-esteem – you don't know that. Not all kids that come from these areas and/or who are mentally handicapped have low self-esteem. Low self-esteem is only a goal that you tried to work on, it is not something that is experienced by everyone in this type of situation.

*I'm not going to comment on grammar corrections, you will have to send your module to someone with an English degree that can edit this for you.

All in all it's really cool! I love it! I just recommend you work on the grammar (send it to someone!) but the lay out and everything is very nice. Well done!

When you speak about South Africa, just be careful to generalize – talking about townships and mentally challenged kids – make sure that you do not implicate anyone or anything, if you understand what I mean? You can say that you worked in low-social income areas in Port Elizabeth in South Africa, but it seems that you have are saying that you worked everywhere in SA. So just be careful about that. People can be sensitive, especially as you are not South African. They may think that you are judgemental.

Hans Notermanns

Wat een geweldig werk hebben jullie verzet!

Het ziet er prachtig uit en geeft veel goede en relevante informatie.

Ik hoop dat je het niet erg vindt dat ik de opzet van het antwoordformulier los laat.

Daar ben ik niet zo goed in.

Ik schrijf liever mijn gedachten op.

Het product is heel goed en wat mij betreft af.

Het ziet er goed en aantrekkelijk uit, is duidelijk.

Maar het is nooit volmaakt en als er toch nog iets over gezegd mag worden . .OK, daar gaat ie dan:

Eerst **het uiterlijk** . .

hardstikke mooi!

Er kunnen wat mij betreft niet genoeg tekeningen in staan, want als muzikant ben ik niet zo'n goede lezer.

Ja, wel leesboeken, maar geen lesboeken.

Dan ben ik gauw de draad kwijt en heb veel aan wat ontspannende tekeningetjes die een lap tekst onderbreken en kleine, duidelijke stukjes, die met een kernwoord samengevat zijn.

Zoals jullie dat bij de doelen gedaan hebben.

De titel: Leuk, wanneer in Zuid-Afrika rock als muziekterm even bekend is als bij ons . .

Het voorwoord is voor mij wat chaotisch.

Wat mij betreft is het voorwoord na de eerste alinea afgelopen.

Daarna komen er wat opmerkingen vooraf.

Misschien als apart hoofdstukje? En ook, net als bij de doelen, bij elke opmerking een titel?

De leeswijzer is heel belangrijk, mag er daarom voor mij meer uitspringen in de layout. meer nadruk krijgen.

Ik had er te vlot overheen gelezen, maar kreeg bij de eerste module iets van : he, hoe zit dat in elkaar?

Eenmaal begrepen vind ik het een prachtige opbouw.

Sommige elementen, zoals CDtracks luisteren, komen regelmatig terug.

Misschien overzichtelijker wanneer die een aparte letter krijgen of een symbooltje?

De lessen:

-De opbouw van de lessen vind ik goed, alleen vroeg ik me wel af of er in de eerste week niet meteen al iets heel moeilijks gevraagd: een instrument nadoen. Durven en kunnen ze dat meteen al?

-Moeilijk is ook de grafische partituur. Mijn ervaring is dat kinderen een instrument gaan tekenen. Een klank tekenen of een tekening verklanken is abstract en vraagt wat meer verduidelijking, stapjes

vooraf. Bijvoorbeeld als voorbereiding een geluid laten horen en met elkaar overleggen, hoe je dat kunt tekenen? Verschillende tekeningen van dat ene geluid bespreken. Met een eenvoudig geluid beginnen, bijv. een klap op een trommel, daarna een klap op een deksel. Bij het ene geluid is het meteen afgelopen, het andere klinkt nog na. .hoe teken je dat. Hoe kun je hard-zacht, hoog-laag enz. tekenen?

- In Afrika zijn veel voor-nazingliederen. Dat kan gebruikt worden bij de nonsensliedjes. Iemand zingt iets voor, de rest herhaalt het: uitvergroting. (zie theorie)

-Week 11 hangt er nu wat vreemd bij. Als een soort overbodige les: alles is klaar, nu kunnen we de tijd vullen met gekke dingen. Je kunt bodypercussie gaan doen of iets herhalen: dat voelt niet als een duidelijke lijn.

Waarom kan de bodypercussie niet als volwaardig onderdeel behandeld worden en opgenomen in het concert? Lekker gek doen is trouwens voor pubers meestal niet zo uitnodigend.

De brief: ik weet niet of ik als ouder zo blij zou zijn met deze brief. Het klinkt nogal alarmerend, omdat er zo nadrukkelijk gewezen wordt op het ontbreken van zelfvertrouwen. In Nederland zouden er meteen ouders op de stoep staan met: wat is er met mijn kind aan de hand; is er iets verkeerd? Kan er niet gewoon iets geschreven worden als: we gaan op school iets aan muziek doen en aan het einde daarvan is er een uitvoering.

Het zou fijn zijn wanneer jullie er thuis ook iets aan zouden doen, want dat is leuk en belangrijk voor het kind. En natuurlijk allemaal naar het concert!

Productverslag:

Lijkt me goed en de weerslag hiervan komt goed terug in de module.
Ik wens jullie heel veel succes met het verder verloop!

Groetjes

Hans Notermanns

Beste Ageeth Hensen,

Zoals u misschien weet zijn wij, Bettine van der sluis en Jonina Gervink, bezig met het ontwikkelen van een muziekmodule. Deze muziekmodule is voor docenten die werken met leerlingen met een licht verstandelijke beperking in de leeftijd van 12-15 jaar, wonend in de townships van Zuid-Afrika. Het doel is om het zelfvertrouwen van deze leerlingen te verbeteren, door middel van muziekactiviteiten.

Om de perfecte module te kunnen ontwikkelen is het voor ons van belang dat er vanuit verschillende perspectieven naar de module wordt gekeken.

Vandaar dat wij u willen vragen of u het concept van de module en het daarbij behorende productverslag door wilt lezen en bekijken. Wil u aan de hand daarvan dit evaluatieformulier invullen?

Om een zo duidelijk mogelijk beeld te krijgen, vragen wij u ook om een korte toelichting te geven op uw antwoorden. Hier kunt u ook suggesties en verbeterpunten aangeven. Bij sommige vragen zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Via deze evaluatie willen wij voornamelijk te weten komen of de module er qua opmaak aantrekkelijk en overzichtelijk uit ziet; of deze gebruiksvriendelijk is en of de inhoud voor u duidelijk is beschreven. Ook willen wij graag van u weten of u de activiteiten geschikt en realistisch acht voor de doelgroep en of u denkt dat met de activiteiten het doel, vergroten van het zelfvertrouwen, behaald kan worden.

Tot slot horen wij graag of u een goede verbinding ziet met het productverslag en de ontwikkelde module.

Vragen met betrekking tot de lay-out

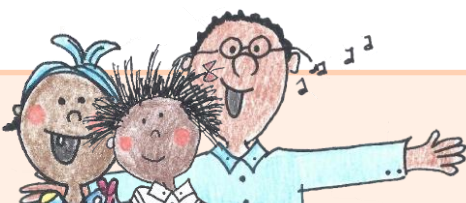
1. Wat vindt u van de tekstopmaak van de module?

- Duidelijk te lezen.
- Onduidelijk te lezen.
- Het lettertype is te groot.
- Het lettertype is te klein.
- Het is een duidelijk lettertype.
- Er staat te veel tekst op één pagina.
-

2. Wat vindt u van het kleurgebruik in de module?

- Goed
- Niet goed

Toelichting: Zachte kleuren. Ziet er uitnodigend uit. Niet schreeuwerig.

3. Wat vindt u van de illustraties in de module?

- Erg leuk.
- Deze voegen voor mij niets toe.
- Niet leuk.
- Anders:

Toelichting: Ik vind de tekeningen meer bij de basisschool thuis horen. Het doet erg kinderlijk aan. Ik denk dat de tekeningen meer volwassen mogen zijn. Ondanks dat deze leerlingen verstandelijk beperkt zijn, streven zij er ook naar bij de volwassen wereld te horen.

4. Vindt u de module er aantrekkelijk uitzien?

- Ja
- Nee

Toelichting: zie ook vraag 3

5. Vindt u de module er overzichtelijk uitzien?

- Ja
- Nee
- Ten dele

Toelichting: Het zou voor mij logischer zijn dat elk hoofdstuk aan dezelfde kant van de bladzijde begint. Het verspringt nu van links naar rechts. Wanneer je door het boekje bladert, is het overzichtelijker als alle hoofdstukken op een zelfde plek staan. De opbouw is steeds het zelfde. Dat is mooi en praktisch.

Vragen met betrekking tot de inhoud

6. Wat vindt u van de titel van de module: Rock your self-esteem?

- Ik vind dit een leuke, passende titel.
- Ik vind de titel niet passend bij deze module.
- Ik vind deze titel kinderachtig.
- Anders, namelijk:

Toelichting: Het benadrukt dat je muziek inzet om je zelf waardering op te hogen. Voor docenten geeft hij gelijk een richting waarom ze dit muziekprogramma kunnen inzetten.

7. Wat vindt u van de titels die bij de weken vermeld staan?

- Passend bij de inhoud.
- Niet passend.
- Anders, namelijk:

Toelichting (eventueel per titel): Gericht op het onderdeel wat je gaat doen. Ook weer makkelijk terug te vinden.

8) Wat vindt u van de titels van de activiteiten?

- Passend bij de inhoud.
- Niet passend.
- Anders, namelijk:

9). Wat vindt u van het voorwoord?

- Duidelijk.
- Te lang.
- Onoverzichtelijk.
- Relevant qua informatie.
- Irrelevant.

10. Wat vindt u van de leeswijzer?

- Duidelijke beschrijving.
- Overbodig.
- Onduidelijk.

Toelichting: Ik mis de uitleg waarom de muziekles met de begin tune begint.
Dit is zeer belangrijk voor de herkenning van de structuur van de muziekles
Ik mis echter de afsluiting. Dit kan met een lied of een complimenten rondje/ tips en tops.

11. Wat vindt u van de beschreven doelen?

- Duidelijke en relevant.
- Onduidelijk beschreven. Wel relevant.
- Irrelevant en onduidelijk.
- Anders, namelijk:

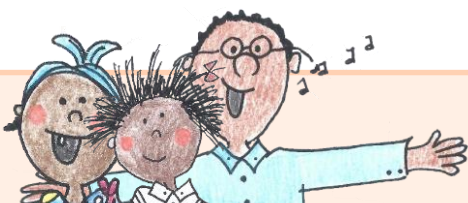
Toelichting: een doel beschrijf je zo, dat wanneer de les is afgelopen dat de docent kan afvinken of het doel behaald is. Overal waar emotieregulatie staat, kan je afvragen of dit recht doet aan het individuele kind. Dit is namelijk een individueel proces. De docent moet het echter wel kunnen merken of er sprake is van regulatie van emoties, om het doel te behalen. De vraag is of dit haalbaar is.

12. Snapt u de opzet van elke activiteit?

- Ja
- Nee
- Sommigen wel. Sommigen niet.
-

10. Wat vindt u van de leeswijzer?

- Duidelijke beschrijving.
- Overbodig.
- Onduidelijk.
-

Toelichting: Geeft richting aan hoe je met het boekje moet omgaan.

13. Wat vindt u van de opbouw/ lijn van de activiteiten?

- Goed
- De volgorde vind ik niet logisch
- Er wordt te veel herhaald
- Er wordt te weinig herhaald
- Anders, namelijk:

Toelichting: Niet teveel in elke les. Dat is prima.

14. Wat vindt u van de aanpassingen van de activiteiten?

- Duidelijk beschreven.
- Dit zijn er te veel.
- Dit zijn er te weinig.
- Onduidelijk.
- Anders:

Toelichting: -Opbouw van de moeilijkheidsgraad is altijd noodzakelijk. Zeker als de docent dit voor het eerst doet. Er moet namelijk eerst aan basisveiligheid worden gewerkt. Zowel voor de leerling als de docent. Wanneer het laag drempelig is, wordt er vertrouwen gewekt, zodat een nieuwe stap een logisch gevolg wordt ipv een moeilijke opgave.

Daarnaast zullen er altijd verschillen zijn tussen leerlingen, waarbij de één iets kan wat de ander niet kan. Het zoeken van de middenlijn begint dus vooraan.

17. Wat vindt u van de brief voor de ouders/verzorgers?

- Geschikt
- Ongeschikt

Toelichting:

Ik zou het wel als optie aanbieden. Dit ook zo benoemen. Wellicht kunnen de docenten dit zelf ook bedenken met hun eigen woorden.

18. Wat vindt u van het feit dat de ouders/verzorgers worden betrokken bij het muziekprogramma?

- Relevant en haalbaar.
- Relevant maar niet haalbaar.
- Irrelevant.

Toelichting: Je gaat uit van de 3-eenheid. Kinder-ouders-school. Het blijkt dat in de thuis situatie weinig aandacht aan deze kinderen wordt geschonken. Ik zou kunnen bedenken dat jullie opdracht niet overal over komt. Wellicht is een gezamenlijke aftrap van ouders en leerlingen van dit project een manier op ouders/verzorgers te activeren. Je zou een klein muzikaal spel kunnen bedenken om iedereen te enthousiasmeren.

19) Wat vindt u van de extra tussendoortjes?

- Helder en duidelijk.
- Leuk, maar onduidelijk beschreven.
- Irrelevant.
- Anders, namelijk:

20. Wat vindt u van het feit dat de er tips worden gegeven aan de docenten?

- Goed.
- Niet goed.
- Anders, namelijk:

Toelichting: Let op de manier waarop je de adviezen formuleert. Het mag niet betuttelend overkomen.

21. Hoe vindt u dat deze tips zijn geformuleerd?

- Duidelijk en toepasbaar.
- Duidelijk maar niet toepasbaar.
- Onduidelijk.

Toelichting: zie 20

22. Ziet u de raakvlakken met de module en het productverslag?

- Ja
- Nee
- Ten dele
-

Toelichting: je hebt de module als uitgangspunt genomen en daarop je product verslag gemaakt.

Het is geen onderzoek met onderzoeksvraag, waarbij de module een neven product is. Dit is soms verwarrend. Het is afwijkend van andere onderzoeken die ik heb gelezen en heb beoordeeld. Ik vind het lastig de module en het productverslag te scheiden.

23. Zijn er nog belangrijke punten die u gelezen heeft in het productverslag en die u niet terug vindt in de module?

- Ja, namelijk:
- Nee

Toelichting: de ondersteuning van de docent mbt interventies (blz 26) zou m.i. apart benoemd mogen worden in de module.

Ook het onderdeel emotieregulatie zou op een logische wijze moeten worden uitgelegd. Vooral het reguleren. De uitleg waarom dit van belang is ontbreekt.

Itt. Het uitleggen van de feedback, wat wel goed beschreven staat, ontbreekt een voorbeeld van de emotieregulatie.

24. Vindt u de module vernieuwend?

- Nee

Toelichting:

Deze methode valt onder competentie gericht onderwijs. Basis hiervan is de positieve bekrachtiging van de leerkracht die zorgt voor waardering. Hierdoor wordt de leerling bewust van zijn kunnen/talent en kan er zelfwaardering ontstaan.

Veel lesprogramma's zijn op deze basis opgebouwd. In jullie methode benoem je zelf waardering als extra doel. Dit geeft mij de indruk dat de docent van jullie stage daar onvoldoende bewust van is en dit niet inzet in haar onderwijs. Het onderdeel van emotieregulatie komt onvoldoende uit de verf. Wanneer hier meer handvatten voor zou worden gegeven zou ik het meer vernieuwend vinden.

25. Vindt u de module en de daarbij behorende activiteiten realistisch?

- Ja
- Nee

Toelichting: het is eenvoudig maar wel goed haalbaar. Ook goed gedoceerd in verschillende lessen.

26. Denkt u dat deze module op een geschikte manier gebruikt kan worden door alle docenten (Denk hierbij ook aan docenten die minder muzikaal zijn)?

- Ja
- Nee

Toelichting:

Ik denk het wel. Het zit vooral in het goed voorbereiden en zorgen voor een plan A,B en C voor als de les anders loopt dan verwacht.

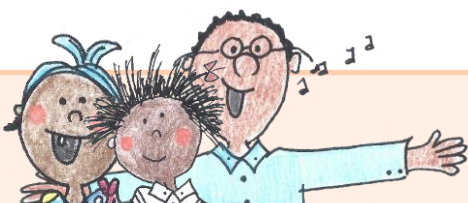
27. Denkt u dat deze module ook kans van slagen heeft, als er geen muziekinstrumenten op school zijn en er dus alleen gebruik gemaakt kan worden van de zelfgemaakte instrumenten?

- Ja
- Nee

Toelichting: Dit kan wel, maar dit hangt ook af van de docent of hij/zij kan enthousiasmeren en vooral zelf mee wilt doen.

28. Ziet u de raakvlakken met het vak muziektherapie terug in deze module?

- Ja
- Nee

Toelichting: Ik vind het vooral onderwijs. Wanneer dit onder muziektherapie zou moeten worden verantwoord, zou dat op het gebied van ortho agogiek zijn. Dit heb je ook aangegeven in het product verslag.

29. Wat vindt u het beste/ sterkste/ leukste aan deze module? Graag hieronder beschrijven.

Het leukste vind ik dat je toewerkt naar een optreden. Dit werkt zeer stimulerend.

30. Heeft u nog overige opmerkingen, aanvullingen, feedback? Graag hieronder beschrijven.

De onderstaande opmerkingen wil ik als overdenking mee geven.

-Het woord afval vind ik ongelukkig gekozen. Kinderen leren dat dit vies is. Spreek eerder van restmateriaal.

-De toonzetting vind ik een beetje paternaliserend. Vooral het woordje “U” vind ik zeer storend. Je kan de zin ook formuleren zonder deze aanspreek vorm.

Bijvoorbeeld:

2. Muziekfestival :(CD tracks 10 tot en met 15) U laat de aangegeven tracks van de CD horen en u laat uw leerlingen bedenken op welke manier ze hierop kunnen dansen

. Een ander gevoel geeft het als er staat: Laat de CD horen... laat de lln bedenken...

Zo ook: Wilt u het concert buiten geven, houdt dan rekening met het weer en zorg dat u een locatie achter de hand heeft in het geval van slecht weer. Het is natuurlijk zonde als het concert door slechte weersomstandigheden in het water valt.

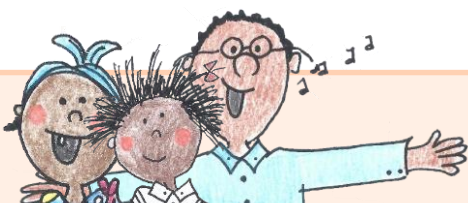
Ik verbaas me erover dat je dit moet adviseren. De docenten daar zullen dit toch zelf ook kunnen bedenken. Door dit zo op te schrijven neem je ze m.i. niet serieus

-Het woord amuzikaal schrikt af. Spreek eerder van minder muzikaal of niet muzikaal geschoold. (dit wordt afwisselend gebruikt in de module) Je moet namelijk wel ritmisch gevoel hebben en kunnen zingen als docent. Anders is deze lessen serie niet haalbaar. Docenten maken een eigen inschatting van hun muzikaal vermogen. Wanneer de suggestie wordt gewekt, dat als je niet geschoold bent, je dan automatisch hoort bij de groep “amuzikaal”, zal een docent hier niet aan beginnen.

Ik mis de reflectie aan het eind van de les. Er wordt mooi afgesloten met een lied.

In het onderwijs is het belangrijk samen terug te kijken wat er gedaan is in deze les. Wat ging er goed (top) en wat kan er beter (tip). De leeropbrengst is groter wanneer je aan het einde woorden geeft aan gebeurtenissen van de afgelopen les. Leerlingen kunnen voor zichzelf nagaan wat zij geleerd of beleefd hebben, wat weer positieve bekrachtiging kan zijn.

-Emotie-regulatie is een term die vaak terug komt. Er wordt nergens uitgelegd wat en hoe de docent moet herkennen en handelen. De kreet wordt hierdoor inhoudsloos.

Bijvoorbeeld

In de muziek wordt aan emotieregulatie gewerkt door het hanteren van ritmes. (dit is zeer kort door de bocht geformuleerd)

-Ik mis de randvoorwaarden om deze muziekactiviteit uit te voeren. Het klasmanagement komt niet aan de orde. Deze leerlingen hebben weinig zelfsturing. Hoe houdt de docent orde zonder te straffen of te verwijderen. Hoeveel leerlingen met 1 docent is haalbaar. Is er een klassen assistent (hulpouder) aanwezig? Dit ook met het oog op het knutselen.

-Je spreekt erover dat leerlingen zelfstandig mogen oefenen. Bij leerlingen met weinig zelfsturing is dit moeilijk haalbaar. Tenzij er een duidelijke opdracht is en een afgebakende tijd.

-Soms wordt een lesonderdeel beschreven waarvan ik denk dat dit erg moeilijk is. Bij week 1: "De leerlingen eerst zelf een bouwtekening laten uittekenen."

Werken in het platte vlak en daarna in 3 dimensionaal is van hoog niveau. Dit kan op teleurstelling of veel begeleiding uitdraaien.

Week 2: - Probeer eens een tweede stem!

Wanneer je niet muzikaal onderlegd bent is dat erg moeilijk. Zelf voor een docent, laat staan voor een leerling.

- Onduidelijk is bij de thuis opdracht of de instrumenten worden getoond op school of niet. Waardering krijg je namelijk pas wanneer je iets kan tonen aan een ander. Daarna komt de zelfwaardering.

Week 3: Hierin staat wederom bij het hoofd doel: emotie regulatie. Nergens staat hoe je daar aandacht aan besteed en wat de opbrengst hiervan is. Concrete voorbeelden in het voorwoord missen.

Het applaus: geef applaus het echt gemeend is. Kinderen voelen feilloos aan dat het schijn is wanneer ze het niet echt verdiend hebben.

Jullie hebben er voor gekozen de leefomstandigheden van de leerling als uitgangspunt te nemen om je onderscheiden van bestaande muziekmodules.

Toch zie ik geen verschil met de leerlingen waarmee ik werk. Mijn leerlingen, waar bij meer dan de helft uit een 1-ouder gezin komt, waar schulden en armoede heerst, waarbij basis veiligheid en warmte niet altijd gegarandeerd is, hebben de zelfde stimulans voor het zelfvertrouwen nodig.

Ik denk dat de docent in het Afrikaanse en Nederlandse onderwijs een zeer belangrijke rol speelt. Tenslotte is deze opvoeder, docent en politieagent. De manier hoe deze docent denkt over de leerling en hoe deze de ontwikkeling stimuleert mag m.i. een veel prominentere plaats hebben in jullie onderzoek.

Ik mis in de verantwoording hoe het nu gesteld is met deze houding van de docenten.

Jullie beschrijven alleen de houding en het doel in het algemeen. Dit geeft mij als criticus geen duidelijk beeld hoe je dit met deze methode kan stimuleren of afdwingen. Hoe reflecteren de Zuid-Afrikaanse docent op eigen gedrag/handelen?

Evaluation/Feedback on Music Therapy Module

Dearest Bettine and Jonina

It is a privilege and an honour for me to be asked to assist in evaluating your module. I am saying so because after reading through your concept module and the product report, it became clear to me that both of you listened very carefully to the intrinsic as well as extrinsic challenges of our learners and educators when you planned and developed this module.

I would have loved to have had more time with the module but I realise that you are also working against time constraints to complete your studies.

There are grammatical errors in your module as well as spelling errors which create grammatical errors e.g. here and hear, I would be willing to edit a live document for you if it is possible. If not, then don't concern yourself too much because it does not affect the instruction or gist of what you are attempting to do.

My evaluation will be brief and as concise as possible according to the guidelines you have given us:

1. **Layout:** The layout is fine in A5 and I printed a page to assess whether the text was easy on the eye.

However, I have an idea that the module might be more user friendly for the educator and less bulky if it was in an A4 format

2. **Collars:** I must admit I am not sure of what you mean by the collars

3. **Illustrations:** Lovely illustrations. I like them. They speak to me and I am certain they will resonate with all the different cultures/people of South Africa. The illustrations and cover make the module even more appealing because the pictures make you want to read what it is about. My congrats to Dirma Brand

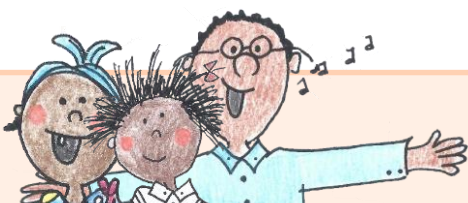
4. **Likeable (Appealing?):** The module is very attractive and I think it will appeal to everyone it is aimed at.

5. **Clarity:** I think it is extremely clear in presentation.

6. **Title:** I like the title because it appeals to me on two levels: "**Rock** your Self Esteem" as in shake up your lack of self esteem and work on it to improve it and "**Rock**" as in **music**, use music to shake up your self esteem challenges. Highly appropriate for this module!!

7. **Weekly Titles:** Your weekly titles are all appropriate and suitable for your lessons. I can see where they tie in to the lesson, either in your lesson goals or under your "let's play" headings.

8. **Activity Title:** Your activity titles are also good because they tie in with your lesson goals. We all know that learners learn best when they are playing and do not realise

that they are learning while playing. Your activity titles are well thought out because they all sound like **fun** activities and it will encourage learners to take part in the activity. If I was a little boy in your class I would definitely want to take part in the “Dance battle” ☺

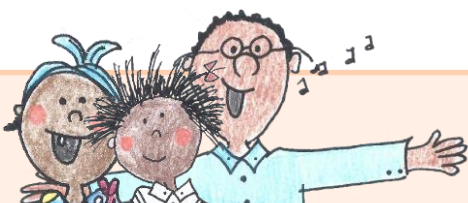
9. **Foreword:** Your foreword is clear and addresses all the necessary aspects of what the module is about, who it is intended for, the duration of the module, goals etc. However, it needs a lot of attention with regard to grammar which, if it is not fixed, can confuse a reader who is not aware of your intentions. Also, the title above the foreword is incorrect, it reads “index” instead of Foreword. It is not too long, but once the grammar is corrected it could be a little bit shorter. All information you have in the foreword is relevant.
10. **Reading Guide:** I can see your intentions in the reading guide and the points you make are all relevant. However, grammatical errors can once again confuse a reader who is not aware of your intentions or familiar with your work and purpose of the module.
11. **Design of Music Activity:** It is clear and the instructions can easily be followed.
12. **Order of Activities:** The order of the activities seems to be progressive i.e. they seem to build from easy/basic to more difficult/complex. I like the order you have chosen, they seem logical to me. It also allows the end user i.e. the teacher/educator some freedom to adapt or adjust it to suit their particular learners needs if necessary.
13. **Adaptation of Musical Activities:** Here, once again, you have impressed me with your consideration and powers of observation. It is obvious to me that you had observed that there are learners with extreme differences in their abilities in one class. Hence your adaptations to the music activities. The adaptations will allow for all learners to be meaningfully engaged in the program. The weaker learners will also be encouraged to succeed and move up from “easy” to “more difficult” activities once their self esteem improves!!
14. **CD:** The CD also seems like a brilliant idea, we still have hear it though ☺
15. **Worksheets:** The attached worksheets are a great idea and a good educator should be able to create more worksheets by using your worksheets as a pro forma worksheet/guide, if more worksheets are required.
16. **Would you use this Module? : MOST DEFINITELY!!!!!!**
17. **Letter to parent/caregiver:** It is definitely a good idea to keep all stakeholders informed and the only problem once again . . . is the grammar☺, otherwise the letter covers everything that parents/caregivers need to know about the program and it is suitable.
18. **Feasibility of Parent/Caregiver involvement:** In our school environment I would think that approximately 40% of our parents/caregivers would take an active part in the program. This would be due mainly to the fact that most of learners come from extremely poor socio-economic conditions that are gangster ridden and have parents who are not really concerned about their children’s well-being.
19. **Extra Concentration Activities:** As I mentioned before, this allows the learners who function at a higher level to be challenged and not switch off because of boredom and

it allows the weaker learners to strive harder to improve so that they can also get to the more challenging activities.

20. Extra concentration activities-regular lessons? : Depending on the composition of the class i.e. what the ratio of higher functioning to lower functioning learners in a class is, it might be used by certain classes who have more higher functioning learners and not by classes who have more lower functioning learners.
21. **Does Module and songs reflect perception of our students?** : Yes, it certainly does. The module clearly reflects your understanding of our type of learner and their backgrounds they come from.
22. **Level of Module Suitability?** : The module is suitable for all our learners and I would go so far as to say that it would even be successful in the junior primary of a normal school/children without mental disabilities age 6-9yrs, grade 1-3.
23. **Advice for Teachers?** : A good teacher knows everything, a brilliant teacher is always open to advice, Craig Hendricks – May 2015 ☺ I like the idea of advice in your module. Sometimes some people need hints and tips to get them going when they are stuck or not sure which way to go!!
24. **Clarity of Advice:** The advice given is clear-cut and applicable. The advice given also underpins the goals of the lesson.
25. **Recommendation to other Schools?** : You would have to shoot me to stop me from recommending this module to other special schools like ours! I even have some primary schools that I am thinking of recommending it to, once it is completed and we are given approval to do so by you ladies.
26. **Relation between Product Report and Module?** : Relationship is clear.
27. **Missing relevant aspects in Module?** : Maybe if I had more personal time to go through the module and product report I would find some missing aspects not coming back in the module. However, I can find none that are not covered in the module.
28. **What do I like about the module the most?** : The impression I get of the module is that it is user friendly and that even educators who have no knowledge of music therapy per se, will be able to pick it up and just by reading the foreword and following the clear cut lesson plans, they will be able to conduct a successful lesson and achieve its goals!
29. **Improvements/modifications?** : I think these types of ideas might follow once the module has gone through practical implementation.
30. **Other recommendations/feedback:** Keep up the good work ladies!

Bettine and Jonina, I and my staff and learners are so proud to be associated with the two of you. Just reading through your product report and module shows us that your work was definitely not over once you left our shores for Holland.

It looks like the work only started for you once you got home. I can only imagine the number of hours (and deadlines) you two have had to put in to get to this point of being able to present a concept module within the short time you have been home.

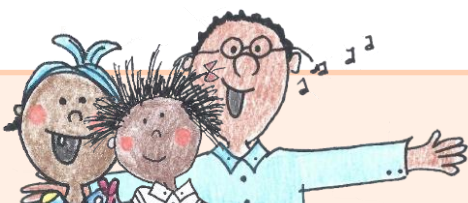
I probably have not been able to do full justice to the evaluation but I hope that some of my comments will help. I think you will get more feedback from educators once they have practically implemented “**Rock Your Self-Esteem**” in their classes.

Overall, I am very impressed with “Rock Your Self-Esteem”. It is a module that was well researched and it seems user friendly to the general educator fraternity in South Africa. It is obvious that it was translated to English or at least planned in Dutch and then written in English for our use but as I have mentioned before, the grammatical errors are understandable do not destroy the purpose and spirit in which this module was prepared.

Goed gedaan Meisjes!! ☺

Regards

Craig Hendricks

Buitenstaanders

Jeanet van der Sluis

Zoals u misschien weet zijn wij, Bettine van der sluis en Jonina Gervink, bezig met het ontwikkelen van een muziekmodule. Deze module schrijven wij voor docenten die werken met jongeren met een licht verstandelijke beperking in de townships van Zuid-Afrika.

Om de perfecte module te kunnen ontwikkelen is het voor ons van belang dat er vanuit verschillende perspectieven naar de module wordt gekeken.

Vandaar dat wij u willen vragen of u het eerste concept van de module door wil lezen.

Wilt u na het lezen dit evaluatieformulier invullen?

Bij sommige vragen zijn meerdere antwoorden mogelijk. Om een zo duidelijk mogelijk beeld te krijgen, vragen wij u om de antwoorden kort toe te lichten.

Via deze evaluatie willen wij voornamelijk te weten komen of de module er qua opmaak aantrekkelijk en overzichtelijk uit ziet en of deze gebruiksvriendelijk is. Daarnaast horen wij graag of de inhoud duidelijk is.

Vragen met betrekking tot de lay-out

1. Wat vindt u van de tekstopmaak van de module?

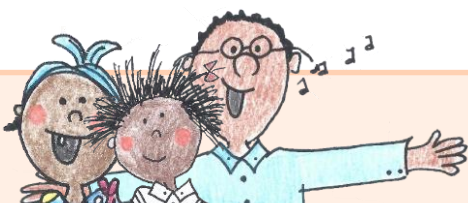
- Duidelijk te lezen.
- Onduidelijk te lezen.
- Het lettertype is te groot.
- Het lettertype is te klein.
- Het is een duidelijk lettertype.
- Er staat te veel tekst op één pagina.

Graag per onderdeel toelichten: Is prima

2. Wat vindt u van het kleurgebruik in de module?

- Goed
- Niet goed

Toelichting: Ziet er uitnodigend uit.

3. Wat vindt u van de illustraties in de module?

- Erg leuk.
- Deze voegen voor mij niets toe.
- Niet leuk.

Toelichting: er zit humor in. En zijn passend bij de inhoud van het boek.

4. Vindt u de module er aantrekkelijk uitzien?

- Ja
- Nee

5. Vindt u de module er overzichtelijk uitzien?

- Ja
- Nee
- Ten dele

Vragen met betrekking tot de inhoud

6. Wat vindt u van de titel van de module: Rock your Self-esteem?

- Ik vind dit een leuke, passende titel.
- Ik vind de titel niet passend bij deze module.
- Ik vind deze titel kinderachtig.
- Anders, namelijk:

Toelichting: De titel geeft in kort het doel weer.

7. Wat vindt u van de titels die bij de weken vermeld staan?

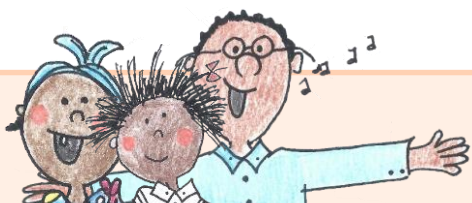
- Passend bij de inhoud.
- Niet passend.
- Anders, namelijk:

8) Wat vindt u van de titels van de activiteiten?

- Passend bij de inhoud.
- Niet passend.
- Anders, namelijk:
-

10. Wat vindt u van het voorwoord?

- Duidelijk.
- Te lang.
- Onoverzichtelijk.
- Relevant qua informatie.
- Irrelevant.

Toelichting: de doelen zijn hierin goed beschreven.

10. Wat vindt u van de leeswijzer?

- Duidelijke beschrijving.
- Overbodig.
- Onduidelijk.
-

11. Wat vindt u van de beschreven doelen?

- Duidelijke en relevant.
- Onduidelijk beschreven. Wel relevant.
- Irrelevant en onduidelijk.
- Anders, namelijk

12. Snapt u de opzet van elke activiteit?

- Ja
- Nee
- Sommigen wel. Sommigen niet.

Toelichting: Alles is goed te volgen en differentiatie kan eenvoudig worden toegepast.

13. Wat vindt u van de opbouw/ lijn van de activiteiten?

- Goed
- De volgorde vind ik niet logisch
- Er wordt te veel herhaald
- Er wordt te weinig herhaald
- Anders, namelijk:

Toelichting: er zit een goed lijn in om leerlingen uit te dagen.

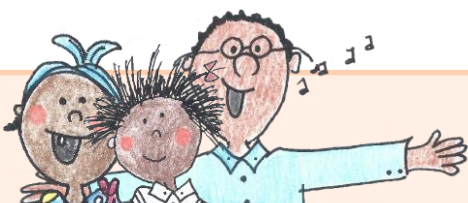
14. Wat vindt u van de aanpassingen van de activiteiten?

- Duidelijk beschreven.
- Dit zijn er te veel.
- Dit zijn er te weinig.
- Onduidelijk.

Toelichting: Zie boven.

15. Wat vindt u van de nummers die op de CD komen te staan?

- Deze sluiten goed aan op de inhoud van de module.
- De fragmenten die hier opstaan zijn relevant qua ondersteuning.
- Sommige fragmenten die hier opstaan zijn overbodig.
- Er missen fragmenten.

16. Wat vindt u van de bijgeleverde werkbladen

- Deze bieden de juiste ondersteuning en zijn goed bruikbaar.
- Deze zijn overbodig.
- Anders, namelijk:

17. Wat vindt u het beste/ sterkste/ leukste aan deze module? Graag hieronder beschrijven

Op een voor leerlingen gezellige en leuke manier bezig te zijn met muziek en zo meer zelfvertrouwen te krijgen en dat dit uiteindelijk leidt tot een optreden voor publiek.

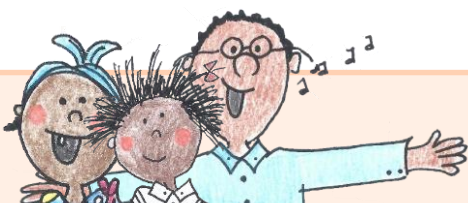
18. Heeft u nog overige opmerkingen, aanvullingen, feedback? Graag hieronder beschrijven.

- Goed dat er elke week met dezelfde activiteit gestart wordt. Daardoor is het voor de leerlingen direct herkenbaar en zullen de leerlingen steeds starten vanuit bekende beginsituatie en zo naar iets nieuws toewerken.

- De opdrachten zijn duidelijk en het is erg goed dat er aan differentiatie is gedacht.

Zo is het op een eenvoudige en snelle manier bruikbaar voor verschillende niveaus binnen de groep.

- Leuk dat er een steeds terugkerende afsluiting is, zo is duidelijk herkenbaar wanneer de les stopt.
- Prima dat er ook thuisopdrachten zijn en ouders op deze manier in te zetten bij het vergroten van zelfvertrouwen van de kinderen.
- De lessen zijn duidelijk en makkelijk te volgen. Fijn dat alle werkbladen, muziek e.d. voor handen is. Er zit een mooie opbouw in het boek!
- Erg duidelijk ik zou deze lessen ook zonder al te veel problemen kunnen geven ondanks dat ik niet muzikaal ben aangelegd.

Matthijs Schinkel

Zoals u misschien weet zijn wij, Bettine van der sluis en Jonina Gervink, bezig met het ontwikkelen van een muziekmodule. Deze module schrijven wij voor docenten die werken met jongeren met een licht verstandelijke beperking in de townships van Zuid-Afrika.

Om de perfecte module te kunnen ontwikkelen is het voor ons van belang dat er vanuit verschillende perspectieven naar de module wordt gekeken.

Vandaar dat wij u willen vragen of u het eerste concept van de module door wil lezen.

Wilt u na het lezen dit evaluatieformulier invullen?

Bij sommige vragen zijn meerdere antwoorden mogelijk. Om een zo duidelijk mogelijk beeld te krijgen, vragen wij u om de antwoorden kort toe te lichten.

Via deze evaluatie willen wij voornamelijk te weten komen of de module er qua opmaak aantrekkelijk en overzichtelijk uit ziet en of deze gebruiksvriendelijk is. Daarnaast horen wij graag of de inhoud duidelijk is.

Vragen met betrekking tot de lay-out

1. Wat vindt u van de tekstopmaak van de module?

- Duidelijk te lezen.

2. Wat vindt u van het kleurgebruik in de module?

- Goed

Toelichting:

Goed dat koppen en leeswijzer in donkerder vak staan

3. Wat vindt u van de illustraties in de module?

- Erg leuk.

4. Vindt u de module er aantrekkelijk uitzien?

- Ja

5. Vindt u de module er overzichtelijk uitzien?

- Ja

Vragen met betrekking tot de inhoud

6. Wat vindt u van de titel van de module: Rock your Self-esteem?

- Ik vind dit een leuke, passende titel.

7. Wat vindt u van de titels die bij de weken vermeld staan?

- Passend bij de inhoud.

8) Wat vindt u van de titels van de activiteiten?

- Passend bij de inhoud.

10. Wat vindt u van het voorwoord?

- lang.
- Onoverzichtelijk.
- Relevant qua informatie.

Toelichting:

Misschien wat tussenkopjes gebruiken zodat het niet zo'n grote brei met tekst lijkt

10. Wat vindt u van de leeswijzer?

- Duidelijke beschrijving.
-

11. Wat vindt u van de beschreven doelen?

- Duidelijke en relevant.

12. Snapt u de opzet van elke activiteit?

- Ja

13. Wat vindt u van de opbouw/ lijn van de activiteiten?

- Goed

14. Wat vindt u van de aanpassingen van de activiteiten?

- Duidelijk beschreven.
-

15. Wat vindt u van de nummers die op de CD komen te staan?

- Deze sluiten goed aan op de inhoud van de module.
- De fragmenten die hier opstaan zijn relevant qua ondersteuning.
-

16. Wat vindt u van de bijgeleverde werkbladen?

- Deze bieden de juiste ondersteuning en zijn goed bruikbaar.

17. Wat vindt u het beste/ sterkste/ leukste aan deze module? Graag hieronder beschrijven.

De lay-out is erg uitnodigend en de afbeeldingen maken het er minder saai uitzien. Duidelijke opbouw en mooi dat er werkbladen en een cd bij is gevoegd voor extra ondersteuning.

18. Heeft u nog overige opmerkingen, aanvullingen, feedback? Graag hieronder beschrijven.

Als je afbeeldingen plaatst, kun je de ogen van de koe/persoon het beste naar de tekst richten. Bijv. de koe van week 6 kijkt naar links terwijl daar niets is. Dat leidt af. Marketing technisch is het beter om de afbeelding te spiegelen zodat de koe naar rechts kijkt; naar de tekst kijkt.

Zo ook het meisje en de boom bij week 3 en de krokodil bij de leeswijzer.

Bijlage 2 Songteksten bekende Zuid-Afrikaanse liederen

Shosholoza

Shosholoza (Shosholoza)
Ku Lezontaba
Stimela Sipum'e South Africa (2x)

Wen' Uyabaleka (Wen' Uyabaleka)
Ku Lezontaba
Stimela Sipum'e South Africa (2x)

Shosholoza (Shosholoza)
Ku Lezontaba
Stimela Sipum'e South Africa (2x)

Shosholoza Mama
Dig Dig Digging In The Sun
hia hia ho
Men Must Work For Me
Shosholoza (x4)

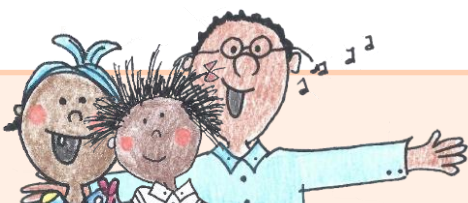
Dum, dum ha dum dum ha dum dum ha dum (Shosholoza) (x2)

Shosholoza (Shosholoza)
Ku Lezontaba
Stimela Sipum'e South Africa (2x)

Wen' Uyabaleka (Wen' Uyabaleka)
Ku Lezontaba
Stimela Sipum'e South Africa (2x)

Doo be doo – Freshly Ground

Did you hear the news on the radio today?
People have agreed to give their love away
I can't wait to be there in line!
Politicians have agreed to honour and obey
They'll come down and listen to what the people say
I can't wait to be there in line, no no!
Children will play in the streets
Loving everyone they meet
Open hearts will be the rhythm of the day
Neighbours will greet each other
Sisters and the brothers
Even enemies will come to be friends
I can't wait to be there in line
If you are ready
Feel free to come around
If you are ready
Vem ca amigo, irei levar-te la
If you are ready...
Say you want to live and grow in kindness every day
Say you know the meaning of love
See every person that you meet
As every you and every me

And then I'll know you feel the rhythm of love!
I can't wait to be there in line, no no!

Waka Waka – Shakira

You're a good soldier
Choosing your battles
Pick yourself up
And dust yourself off
And back in the saddle

You're on the frontline
Everyone's watching
You know it's serious
We're getting closer
This isn't over

The pressure is on
You feel it
But you've got it all
Believe it

When you fall get up
Oh oh...
And if you fall get up
Oh oh...

Tsamina mina
Zangalewa
cause this is Africa

Tsamina mina eh eh
Waka Waka eh eh

Tsamina mina zangalewa
This time for Africa

Listen to your god
This is our motto
Your time to shine
Don't wait in line
Y vamos por Todo

People are raising
Their Expectations
Go on and feed them
This is your moment
No hesitations

Today's your day
I feel it
You paved the way
Believe it

If you get down
Get up Oh oh...
When you get down
Get up eh eh...

Tsamina mina zangalewa
this time for africa
Tsamina mina eh eh
waka wakka he he
Tsamina mina zangalewa
anawa ah ah

Ame la mejole
Biggi biggi mubbo
Wa Et to Zet
Asi tsu zala makyuni
Biggi biggi mubbo
From East to West
Asi Waka Waka ma eh eh
Waka Waka ma eh.. eh..
Tendency suna tsibuye
Cuz This is AFRIKA

Tsamina mina eh eh
Waka Waka eh eh

Tsamina mina zangalewa
Anawa aa

Tsamina mina eh eh
Waka Waka eh eh
Tsamina mina zangalewa
This time for Africa

Django eh eh
Django eh.. eh..
Tsamina mina zangalewa
Anawa ah aah
Django eh eh
Django eh.. eh..
Tsamina mina zangalewa
Anawa ah aah

This time for Africa
This time for Africa

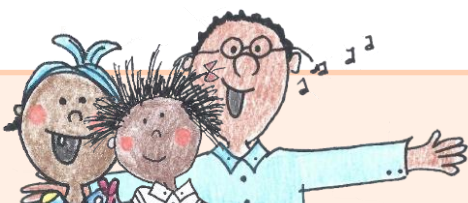
We're all Africa
We're all Africa

Nkosi sikelel' iAfrika

Nkosi sikelel' iAfrika

Maluphakanyisw' uphondo lwayo,
Yizwa imithandazo yethu,
Nkosi sikelela, thina lusapho lwayo.

Morena boloka setjhaba sa heso,
O fedise dintwa le matshwenyeho,
O se boloke, O se boloke setjhaba sa heso,

Setjhaba sa, South Afrika - South Afrika.

Uit die blou van onse hemel,
Uit die diepte van ons see,
Oor ons ewige gebergtes,
Waar die kranse antwoord gee

Sounds the call to come together,
And united we shall stand,
Let us live and strive for freedom
In South Africa our land.

These Streets – Mi Casa

Good morning, to the world, out there
Sanbonani, Ninjani, out there

I said good morning, to the world, out there
Giti Sanbonani bo, ninjani, out there

I need a minute, of your time
See reflect o, not leglecto,
The things that we have in this life

These streets, that we walk upon
These streets, that we live upon
These streets, that we walk upon
These streets, that we live upon
These streets, that we walk upon

They give us, life
They give us, life
They give us, life
They give us, life

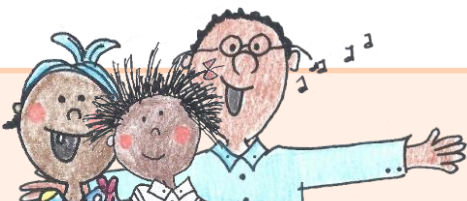
Black and white, oh so bright
All I see is beauty
Smiles and frowns, all around
It fills you and me

Now I'm so convinced what we have
Is like gold
How we hold it and mould it
Determines how we will grow

These streets, that we walk upon
These streets, that we live upon
These streets, that we walk upon
These streets, that we live upon

Say Yes - Beyoncé, Solange & Kelly Rowland

Wait a minute, bring it back
Wait a minute, bring it back
Wait a minute, bring it back
Wait a minute, bring it back

Wait a minute, bring it back
Wait a minute

When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No."
(When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No.")
When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No."
(When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No.")

[Michelle:]
I'm not worried 'bout a thing
'Cause I know You are guiding me
Where You lead me, Lord, I will go
I have no fear 'cause I know who's in control

There's no limit to what You can do
'Cause it all belongs to You
Yes, it all belongs to You
(The world should know)
You're almighty and all powerful
And it all belongs to You
Yes, it all belongs to You

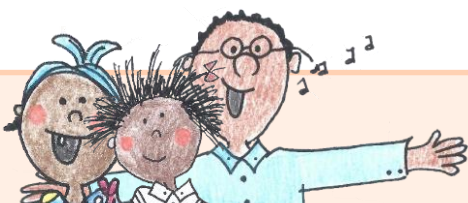
When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No."
(When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No.")
When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No."
(When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No.")

[Beyonce:]
I'm not worried 'bout a thing
'Cause I know You are guiding me
Where you lead me, Lord, I will go
I have no fear 'cause I know who's in control

There's no limit to what you can do
'Cause it all belongs to you
Yes, it all belongs to you
(The world should know)
You're almighty and all powerful
And it all belongs to you
Yes, it all belongs to you

When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No."
(When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No.")
When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No."
(When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No.")
When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No."
(When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No.")
When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No."
(When Jesus say, "Yes," nobody can say, "No.")

[Kelly:]
'Cause he is in control
There's no limit to what You can do
'Cause it all belongs to You
Yes, it all belongs to You
(The world should know)
You're almighty and all powerful
And it all belongs to You
Yes, it all belongs to You

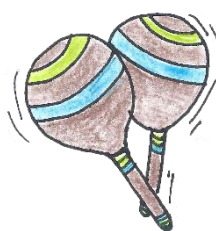
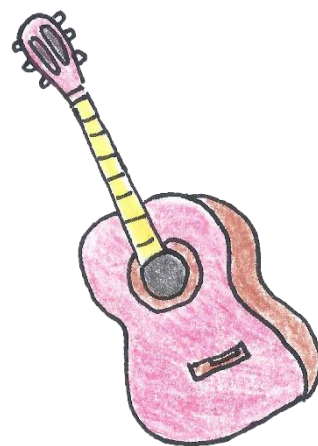
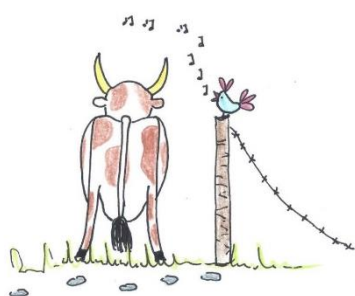

There's no limit to what You can do
'Cause it all belongs to You
Yes, it all belongs to You
(The world should know)
You're almighty and all powerful
And it all belongs to You
Yes, it all belongs to You

Wait a minute, bring it back
Wait a minute, bring it back
Wait a minute, bring it back
Wait a minute

Bijlage 3 Voorbeelden illustraties

Thank You Song

Gervink & Van der Sluis

♩ = 124 Am⁷ E⁹ Am⁷ E⁹ Am⁷ E⁹

Thank you thank you thank you thank you thank you for be - ing here to - day

4 Am⁷ E⁹ Am⁷ E⁹ Am⁷ E⁹

Thank you thank you thank you thank you thank you for

7 Am⁷ E⁹ Am⁷ E⁹ Bm⁷ F^{#9} Bm⁷ F^{#9}

do-ing it your own way thank you for be-ing dif(fe)-rent so

11 Bm⁷ F^{#9} Bm⁷ F^{#9}

dif - fe - rent from me thank you Oh

14 Bm⁷ F^{#9} Bm⁷ F^{#9} Am⁷

thank you for show - ing this to me

rit. . . .

Thank you, thank you, thank you, thank you,
for being here today!
Thank you, thank you, thank you, thank you,
for doing it your own way!
Thank you, for being different,
so different from me!
Thank you, oh thank you,
for showing this to me!

© Jonina Gervink & Bettine van der Sluis

